

Édes Anyanyelvünk

XXIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

2007. JÚNIUS

ÁRA: 120 FORINT

Nyelvrokonság-elméletek a mindennapokban

Ülök a vonaton, belelapozok az asztalra készített InterCity Magazinba (2006. téli szám). Az egyik cikk – vélném a címe alapján – az etruszkokról szól. Az alcím azonban pontosít: „Az istenarcú magyar ősök”. A cikkhez páros kedvcsináló bevezető is tartozik: „úgy tűnik, bizonyítható állítás (...): az egykori nagy Római Birodalom nem mástól, mint a mi magyar őseinktől tanult mindent, ami naggyá tette népét, kultúráját”.

És valóban, a cikk felépítése is arról árulkodik: a magát meg nem nevező újságíró azért ír az etruszk népről, hogy bemutatassa vele kapcsolatban azt a nyelvrokonítási kísérletet, amely a témára fogékony laikus olvasók körében az utóbbi időben nagy népszerűsége tett szert. A cikkben idézett módszer számos korábbi rokonítási kísérletből ismerős: vegyünk egy nyelvet, és kezdjünk benne a magyarhoz hasonló hangzású szavakat keresgélni. „Az első, legegységelműbb magyarázat a hasonló, sokszor azonos szavak megléte” – terjeszti a tévhitet a sajtótermék.

A tudományosság feltételeihez való viszony

Jobb esetben már a középiskolában mindannyian megtanultuk, hogy bármely nyelvrokonság bizonyítékai csakis a rendszerszerű megfelelések lehetnek, tehát a rokon nyelvek közötti, szabályokba foglalható eltérések és közös vonások akár a nyelvtant, akár a hangzást illetően. A hangok száma behatárolt; aligha akad két nyelv, amelyben ne találhatnánk hasonlóan csengő szavakat. Azután a főiskolán, egyetemen – járjunk akármilyen szakra – megtanuljuk azt is, hogy a tudomány a bizonyíthatóról szóló tanítás, amely megenged ugyan feltételezéseket is, ha vannak ismérvei, bizonyítható részállításai, amelyek a megállapítás helyessége mellett szólnak. A csakis igazolhatatlan feltételezésekből álló gondolati konstrukciók kívül esnek a tudományosság körén. Hétköznapi párhuzamként gondoljunk például egy meghozandó ítéletre! Ez is csak akkor áll szilárd lábakon, ha közvetlen bizonyítékok vannak a bíróság előtt, illetve ha a közvetett bizonyítékok meggyőzőek, alátámaszthatóak. Nyilvánvalóan nonszensz volna, ha a bíró – a bizonyítékokkal mit sem törődve – saját megérzéseire, szubjektív benyomásaira hagyatkozna, s az ezek nyomán támadt gondolatai alapján ítélné.

A romantikus nyelvrokonság-keresők azonban mintha elfelejtkeznének minderről. Megkönnyíti a dolgukat, ha olyan nyelvekkel próbálkoznak, amelyeknek nem vagy alig maradtak fenn nyelvemlékei – ilyenkor szinte semmi nem állhat a rokonító fantázia útjába. Szinte hihetetlen, de igaz: az egyik forgalomban levő általános iskolai történelemkönyv meg is fogalmazza: ha nem állnak rendelkezésünkre adatok, semmi nem szól az ellen, hogy megtartsuk kiinduló feltételezésünket: „néhány alán mondattól eltekintve sem a szkítáktól, sem a szarmatáktól, sem a hunoktól, sem az avaroktól nem maradt fenn egyetlenegy kifogástalanul értelmezhető nyelvemlék sem, így tehát nincs elvi akadálya annak, hogy genetikailag és nyelvileg is rokon népeknek tekintsük őket, akiknek a nyelve is közel kellett álljon a miénkhez” (Bakay Kornél főszerk.: Történelem. 6. osztály. Budapest, 2005 – kiemelés tőlem; az idézetre Fancsaly Éva hívta fel a figyelmemet).

(folytatás a 16. oldalon) →

A TARTALOMBÓL:

Jakab István:
**A vallások sajátos
szóhasználati kérdései**
**Nyelvünk megtépzott
virágai**

Balázs Géza:
Miért érdekes?
Thaiföldön – thai nyelven

Büky László:
Minden tele vízió-val

Zimányi Árpád:
**Abszolút vagy
abszolúte?**

Dede Éva:
**Sydneyben vagy
Sydney-ben?**

H. Varga Márta:
**Nemcsak
megnyitunk, felújítunk,
már át is rendezünk?**

Kovács József:
Szemszön és Dilaila?
Nem mindenki angol!

**És: új szavak, új
könyvek, nyelvi játékok,
keresztrejtvény,
nyelvész-leletek**

Várunk a hét minden napján!

– olvashatjuk egy nagy külföldi áruház terjedelmes reklámkiadványában. Igen, jól olvastuk, tegeznek bennünket, leendő vásárlókat. De miért ez a bizalmas(kodó) tegezés, hiszen még nem találkoztunk, nem ismerjük egymást. Hát divatból!

Az említett füzetet végigolvasva azt tapasztaljuk, hogy következetesen a tegező formát választották vevőcsalगतó mondataik megfogalmazásakor: *Vásárolj és nyerj!*, *Válaszd ki a számodra legmegfelelőbbet!*

Ugyanezt láthatjuk egy távközlési cég szórólapján is: *Válassz szélessávú ajánlatainkból!*, *Fedezd fel a szélessávú internetezés előnyeit!*, *Netezz vezeték nélkül a házban és a ház körül!*, *Kényelmesen dolgozhatsz otthon, akár a kanapédon is!*

További biztatás ugyancsak tegező formában egy sportszereket reklámozó kiadványból: „mozdulj már” – így, ahogy ide másoltuk, vagyis kisbetűvel kezdve, írásjel nélkül befejezve.

Végül egyetlen példa egy akciót hirdető és népszerűsítő nyomtatványból: *Spórolj meg az áfát!*

Nem lehetne a tegeződő formulákkal is takarékoskodni egy kicsé?

Graf Rezsó

TARTALOM

Dömötör Adrienne: Nyelvrokonság-elméletek a mindennapokban	1
Graf Rezsó: Várunk a hét minden napján!	2
Jakab István: A vallások sajátos szóhasználati kérdései	3
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Minek nevezzenek?	4
Balázs Géza: Miért érdekes? Élt 36 évet. Búcsú a szavaktól	5
Büky László: Minden tele vízió-val	6
Zimányi Árpád: <i>Abszolút</i> vagy <i>abszolúte</i> ?	7
Graf Rezsó: <i>Abszolút</i>	7
Grétsy László: Takács Tibor köszöntése	8
Takács Tibor: Otthonom anyanyelvem	8
Dede Éva: <i>Sydneyben</i> vagy <i>Sydney-ben</i> ?	8
H. Varga Márta: Nemcsak <i>megnyitunk</i> , <i>felújítunk</i> , már <i>át is rendezünk</i> ?	9
Mészáros Katalin Edit: Érvélesi technikák Petőfi Sándor <i>A XIX. század költői</i> című művében	10
Jakab István: Nyelvünk megtépzott virágai	11
Kovács József: <i>Szemszön</i> és <i>Dilaila</i> ? Nem mindenki angol!	12
Dóra Zoltán: <i>E-mail</i> helyett <i>ímél</i>	12
Balázs Géza: Thaiföldön – thai nyelven	13
Holczer József: <i>Pilóta, sofőr, ... vezető</i>	14
A 35. Kazinczy Ferenc szép magyar beszéd verseny	14
Juhász Valéria: Egy korrektor megnyugtatóására: a nyelvi anorexia nem betegség	15
Sebestyén Árpád: Halni nincs esély?	15
Minya Károly: Régi szavak újjászületése	16
Új szavak, kifejezések (45.)	17
Új nyelvészeti kiadványok	17
Konferenciahírek	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
Közhasznúsági jelentés	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em. Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu (vagy: www.anyanyelvapolo.hu)
Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítónél. E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu, fax: 303-3440
Információ, reklamáció: 06 80 444-444
További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 120 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvápolók Szövetsége, 1053 Budapest, Károlyi M. u. 16. Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábíán Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását

az Oktatási és Kulturális Minisztérium,

valamint

a Nemzeti Kulturális Alap
Alap segíti. Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

A vallások sajátos szóhasználati kérdései

A tömegtájékoztató eszközök munkatársai közül – finoman szólva – többen nem állnak a helyzet magaslatán az egyes hitközösségek sajátos szóhasználati kérdéseinek ismeretében. Olvasva a sajtótermékeket, hallgatva a rádió és a televízió adásait, gyakran felfigyelhetünk arra, hogy egyik felekezet jellegzetes szava belekeveredik egy másik felekezetről szóló híryanagba vagy tudósításba. Nemrégiben pl. arról olvastam, hogy a református egyház „hitközösségeiben” szaporodik a konfirmálók száma. A cikk írója valószínűleg nem tudta, hogy a *hitközösség* szóval csak az izraeliták és a baptisták nevezik meg azt a szervezeti alapegységüket, amelyben hitéletük folyik.

Bizonyára többen emlékeznek még arra, hogy amikor Tótkés László erdélyi református püspök Magyarországra látogatott, a Magyar Televízió tudósítója úgy számolt be egyik programjáról, hogy a vendég „... vasárnap egy dél-magyarországi kisvárosban misézett”. Később azt olvashattuk néhány lapban, hogy egy ökumenikus istentiszteleten „Tótkés László püspök celebrált”. Ha ökumenikus az istentisztelet, hadd celebráljon, legyint toleránsan az olvasó, hiszen ott más vallású hívek is vannak. De joggal csóválhattuk a fejünket, amikor egy tudósító a püspök temesvári éhségstrájkja kapcsán ezt írta lapjában: „Szokatlanul sok, mintegy másfél ezer ember gyűlt össze... hogy újra láthassa és hallhassa Tótkés Lászlót ... , aki ezúttal a szokásos vasárnapi szentmisét celebrálta.”

Sem a szentmise, sem a celebrálás nem tekinthető „szokásos” fogalomnak, illetve műveletnek a református templomokban. Csak a római és a görög katolikus, valamint a görögkeleti pap, esperes, püspök *celebrál* misét. A pápa s általában a főpapok *pontifikálják* is a misét, ha ezt nagy papi segédlettel végzik. A reformátusok istentiszteletének a központi része az igehirdetés. A tudósító tehát ezt írhatta volna: „... aki ezúttal a szokásos vasárnapi igehirdetést végezte” (vagy egyszerűen: *igét hirdetett*, illetve *az istentiszteletet tartotta*).

Az a tudósító sem kaphatott dicséretet a Jehova tanútól, aki egyik összejövételükről ezt írta: „... több mint 12 ezer hívő, illetve érdeklődő érkezett, akik önvallomásokat hallgattak, kiállításokat tekinthettek meg, egyházi énekeket tanultak.” Hogy a jelenlévők önvallomásokat hallgattak (noha ezek is inkább bizonyágtételek), kiállításokat tekinthettek meg, az elhihető, de hogy

„egyházi” énekeket tanultak volna, az már nem. A Jehova tanúi ugyanis felekezeten – tehát egyházon – kívülieknek tartják magukat, így egyházi énekeik sem lehetnek. Esetleg vallásos énekeket taníthattak az összejövétel résztvevőinek.

Ismerjük el, nincs könnyű dolguk az újságíróknak sem! Annyira különbözőnek egymástól az egyes vallási közösségek szakszavai, hogy nehéz köztük különbséget tenni. S a nyelvésznek sincs könnyű dolga, ha egy általános, mindegyik közösségre ráillő kifejezést szeretne találni. Talán a *hitközösség* szó vagy a *vallási közösség* szókapcsolat az, amelyik mindegyikre ráillik. (Az előbbiből a tapasztalat szerint – a sajtótermékek nem mindig gondos előállítása során – olykor *hitközösség* lesz, s ez már reklamációra ad okot.) A *vallás* szó (a *-felekezet* utótag nélkül) szintén általánosan használhatónak tekinthető. (Bár a *felekezet* sem kötődik valójában egyik vagy másik konkrét vallási közösséghez, a magukat „felekezeten kívülinek” vallók gyakran értik rajta az *egyház* szóval megnevezhető hitközösségeket.)

A leggyakoribb szóhasználati (vagy inkább szóalakhasználati) hibát talán a *keresztény* és a *keresztényen* szóalakok használatában tapasztalhatjuk. Az újságírók nagy része azt az alakot alkalmazza mindegyik egyházra, amelyet gyermekkorában megtanult (rendszerint a saját egyházával kapcsolatban, pl. a hittanórákon). Vallásinak is tekinthető, de talán inkább műveltség kérdés, sőt tolerancia és udvariasság kérdése is, hogy alkalmazkodjunk e két szóalak használatában, megválasztásában ahhoz az elvhez, melyik egyház melyik alakot tartja magára vonatkoztatva helyesnek. (Ha pl. mindkét egyházcsoportha egyaránt vonatkozó szóhasználatról van szó, én a *keresztény-keresztényen* kettős megoldást szoktam választani, a sorrendet a többségi elv alapján állítva fel.) Nem terhelem most a kedves olvasót nyelvi adatokkal, vagyis annak a leírásával, hogyan keletkezett egyik vagy másik szóalak, a lényeg az, hogy mindkettő szláv eredetre vezethető közvetlenül vissza, mindkettőnek ez volt a jelentése: Krisztushoz tartozó, Krisztust követő. A magyarban először a *keresztényen* változat alakult ki, „a *keresztény* változat közbülső *keresztényen* vagy *keresztényen* fokozaton át jött létre az eredetibb *keresztényen*-ből, de számolhatunk a *kereszt* szó népetimológias beleértésével is” – olvashatjuk A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában. A 18. század végétől megoszlott e két alak használata: a protestáns felekezetek

ben a *keresztényen*, a katolikusokban a *keresztény* alak terjedt el.

Ejtsünk még maguknak az egyes egyházaknak a szóhasználati kérdéseiről is néhány szót, legalább a gyakoribb szavakra szűkítve a témát, hiszen ebben a tekintetben is megnyilvánul olykor tájékozatlanság!

A *tisztelendő* szó több hitközösség lelkészeinek megszólításában szerepel: mindkét katolikus egyház papjaiban, a görögkeleti papokéban, az evangélikus lelkészekéban, a rabbikéban; sőt (nyilván régi formaként és elsősorban falusi környezetben) a református lelképásztorokéban is előfordul. A *főtisztelendő* címmel is gyakran szólítják meg a római és görög katolikus papokat (elsősorban a plébánosokat), de ez több egyház lelkészének megszólítása is szokott lenni, ezért legjobb, ha az újságíró előbb tájékozódik ebben a kérdésben. A katolikus, evangélikus, unitárius püspököknek szintén ez a megszokott címük. A református lelkészek megszólításában a *tiszteletes*, a parókus lelkészekéban és esperesekéban a *nagyitiszteletű*, a püspökökékéban a *főtiszteletű* szó szerepel.

Lelkész, lelképásztor, pap, rabbi. *Lelkész* bármilyen felekezeten a képesített lelkigondozója lehet, *lelképásztor* elsősorban a protestáns gyülekezeté, ritkábban katolikus egyházközségé is. *Pap* általában a katolikus egyházak, a buddhisták, mohamedánok, izraeliták lelkésze, de a református és más protestáns egyházakkal kapcsolatban is használatos (főként nem hivatalosan) ez a szó. *Rabbi* csak az izraelita hitközösség papja lehet.

Egyház, egyházközség, gyülekezet, hitközösség. Az *egyház* általában a keresztény vagy keresztényen híveket magába foglaló nagyobb (pl. országos) vagy kisebb (gyakran egyházközségi) közösség neve. Az *egyházközség* szintén használatos mind a katolikus, mind a protestáns egyházak legkisebb szervezeti egységeinek megnevezésére. A *gyülekezet* főként a református egyházközség tagjainak vagy az istentiszteletre egybegyűlt híveinek az összessége, de a Jehova tanúi is ezzel a szóval nevezik meg alapszervezetük tagjainak közösségét. A *hitközösség* – mint már utaltunk rá – az izraelita és a baptista felekezet legkisebb igazgatási egysége.

Terjedelmi okoknál fogva csak a legfontosabb fogalmakra, illetve szavakra szorítkozhattunk.

Jakab István

Minek nevezzenek?

Egyetlenegyszer fordult elő a szüleimmel, hogy más véleményen voltak. Akkor történt, amikor én megszülettem. Édesanyám azt akarta, hogy Ágnes legyek, édesapám a Zsuzsanna nevet választotta számomra. Bölcsen eldöntötték tehát a békesség kedvéért: Zsuzsanna Ágnes lettem. Még hasznos is volt a két keresztnév, mert általában Zsuzsinak hívtott mindenki, de hogyha rossz fát tettem a tűzre, akkor Ágnes lett a megszólításom. Értettem így a szóból, nem kellett magyarázkodni. Világéletemben nagyon elégedett voltam mindkét nevemmel külön-külön is, de így együtt hangzott a legszebbnek a kettő. Így írták be a nevemet az összes bizonyítványomba, igazolványomba, még a személyibe és az útlevélbe is, így írom alá a számomra szóló postai küldeményeket, sőt, a

levéltárban a jelenléti ívet is. Ha külföldiekkel közlöm a nevemet, akkor „Susan Agnes”-nek mondom magam, és megcserélem a vezeték- és keresztnévek sorrendjét sok nyelvben. A „Susan”-t legtöbbször hamarabb megjegyzik, de Brazíliában ezt nem tudták kimondani, ott az „Ágnes” lett a szólító nevem. Még jó, hogy volt választék. A kongresszuson „Doktor Agnes”-nek hívtak, de én ezt is megértettem.

Később itthon is előfordult, hogy idegenek elhagyták a második nevemet, és csakis Zsuzsa lettem a rövidség okán, de amióta valaki felvette a cikkért járó tiszteletdíjat helyettem (véletlenül), azóta erélyesen ragaszkodom a Zsuzsanna Ágneshez mindenféle körülmények között. Vagyis ragaszkodnék, ha a hivatalos szervek megengednék.

Történt ugyanis, hogy az Adóhivatal elrendelte: vége az elmaradottságnak, 2007-től nem fogadják el a kézzel írt adóbevallást, hanem a világhálón kell teljesíteni ezt az állampolgári kötelességet. Amint egykor a krumpliföldön rizs termelését írták elő az ismert eredménnyel. Törvénytisztelő állampolgárként elmentem a VII. kerületi Okmányirodába, és a sok hivatalnok közül kiválasztottam az „Ügyfélkapu” felirat mögött ülőt. Ugyanis „ügyfélkapun” kell a világhálóra lépni. Ekkor történt, hogy a Berényi Zsuzsanna Ágnesként aláírt kérelmemre a gép kiadta a Berényi Zsuzsanna Ágnesnek szóló lapot, a felhívással: keressek az ideiglenesként megválasztott jelszóm helyébe egy véglegeset. Az udvarias hivatalnoknak észrevételeztem az eltérést, de az hosszasan győzkö-

dött: nem lehet változtatni a gép szövegén. Hiába mutattam be az útleveletem és a személyi igazolványomat. A Zsuzsannával. Perdöntőnek csak a születési bizonyítvány tekinthető, az pedig nem volt kéznél.

A Zsuzsanna nevet még nem is hallottam, a számítógép helyesírás-javítója pirossal aláhúzza, de ez mind nem számít. Hosszas kérésekre vállalták, hogy utána érdeklődnek a VI. kerületi anyakönyvi hivatalnál, ugyanis a VI. kerületben születtem. Hogy miként végezték ezt, nem tudhatom, de mindenesetre mintegy négy hét alatt megjött hozzám az értesítés. Lesújtó a válasz. Zsuzsanna szerepel az anyakönyvben. Nem tudják megváltoztatni a nyomtatványon szereplő nevet. Merő tapintatból rögtön tájékoztattak: a névváltoztatáshoz be-

adásra kerülő kérvényhez tízezer forintos bélyeget kell mellékelni. Erre a célra pedig nekem nincs tízezer forintom.

Tehát marad az újonnan rám ragasztott Zsuzsanna. Javaslom az illetékeseknek, hogy másoknak is cseréljék ki a nevüket. A többiek talán megengedhetik maguknak a tízezer forintos kérvényt. Ez az államadósság kifizetésének legegyszerűbb módja.

Édesanyám születésekor nem kaphatta a kívánt Lili nevet va-

lamilyen anyakönyvvezetői megfontolásból, ezért Lívia lett. Ennek ellenére mindenki Lilinek hívta, és ő így írta alá a nevét: Lilly. Nagyszüleimmel azonban közölték a döntést. A szüleim nem is tudtak a vesszőről a Zsuzsanna nevemen.

Ezek után talán már megemlíteni sem érdemes azt az apróságot, hogy az ügyfélkapu új jelszavát többórányi kísérletezés után sem sikerült úgy meghatározni, hogy a program elfogadja, bár az Országos Széchényi Könyvtár számos szakértő munkatársa ügyködött az érdekében. Ugyanis otthon nincs világhálóm. Ebben a jelszógondban az Okmányiroda segítőkész, nagyszámú munkatársa sem tudott segíteni. Hiszen mindent senki sem tudhat.

Remélem, nem tekintik állampolgári engedetlenségnek, ha a tízezer forint lefizetése nélkül is megtartom az igazolványaimban, írásaim végén, aláírásomban és bemutatkozásnál is használatos nevemet. Kérem, hogy így tessenek szólítani továbbra is:

Berényi Zsuzsanna Ágnes

Tintoretto: Zsuzsanna a fürdőben

Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda: 1148 Budapest, Örs vezér tere 11. fszt. 1.

Honlap: www.e-nyelv.hu, telefon: 30/318-9666

Miért érdekes?

Élt 36 évet. Búcsú a szavaktól...

Szórendszerváltás

„Hozzám már hűtlen lettek a szavak, / vagy én lettem mint túlradt patak / oly tétova céltalan parttalan / s úgy hordom régi sok hiú szavam / mint a tévelygő ár az elszakadt /sövényt jelzőkarókat gátakat...”

Bocsásson meg, Babits Mihály, hogy aprópénzre váltom a Jónás imáját... Szóval hozzám, hozzánk hűtlenek lesznek a szavak. Sokkal gyorsabban, mint korábban. Rendszerváltás a szókészletben. Szórendszerváltás.

A nyelvész főként az új, a születő szavakra figyel. Az olyanokra, amelyek először egyedi előfordulásként – úgy mondjuk: hapax legomenonként – bukkannak föl, majd ha mégiscsak többször halljuk őket, neologizmusnak, új nyelvi fejleménynek nevezzük őket. Ezután helyet foglalnak a szókészlet valamely rétegében, esetleg vándorolnak ide és oda, alá szállnak (gesunkenes Kulturgut, vagyis alászállott kultúrjavak), esetleg fölemelkednek (emelkedett kultúrjavakká válnak), majd pedig (esetleg) lassan elenyésznek, archaizmussá válnak, végül pedig az elfeledett, ismeretlen szavak sorát gyarapítják. Biológiai metaforával: ilyen lehet tehát a szónak az élete.

Kihagyott szavak

Lássunk néhány kihagyott szót az 1990-es évek végén megújított helyesírási szótárból. A szerkesztők főként a közelmúlt, a félmúlt történelmét ítélték használatlanak: *aggregényadó*, *cséplőellenőr*, *laktéradó*, *lottóház*, *tagkönyvcseré*, *Vörös Csillag Termelőszövetkezet*. Persze előfordulhat, hogy ezeket a szavakat mégis le kell írni: például történelmi művekben, memoárokból, életrajzokban. De egy történésznek, írónak nyilván ismernie kell a helyesírást... A gyermekeknek pedig minek ismerni a cséplőellenőrt? Van helyette *adó-* meg *BKV-ellenőr*. Elegendő gondot okoznak ezek is.

A néhány éve megjelentetett újabb helyesírási szótár munkatársai ismét átrostálták a szóállományt, s ekkor ezek a szavak kerültek lapátra... , bocsánat, a szólimlomok közé: *általcsikázik* (mintha nem cikázhatna által egy gondolat a fejemen, persze manapság inkább az a divat, hogy „egy gondolat sem bánt engemet...”), *apróbojtorján* (tényleg nem hiányzik, pedig milyen szép szó), *áteresznilyás* (és ehhez mit szól a vízügyi hivatal, a környe-

zetvédelmi hatóság?), *autóbaba* (Ennek utána kellett néznem: az autóbaba a szélvédő előtt fityegő kis emléktárgy. A tárgy maradt, a szó elszállt. Persze fordítottja, a *baba autó*, így különírva, jelzős szerkezetként: él!), *bürge* (ami ugyebár nem ürge, hanem a birka népiesen... tehát népi szavaink is hullanak kifelé a rostán), *lemezkályha* (a *sparhelt* egyelőre maradt), *normacsalo* (van helyette számos más: *fehérgalléros bűnöző*, *építőipari bűnöző*, *kényszercsalo*, *áfacsalo*, *fantomcégműködtető*, *fiktívzámla-gyáros* stb.), *úttörőotthon* (pedig mintha úttörőszövet-ség ma is lenne).

Keravill, OTI, SZTK

Ahogy olvassuk ezeket a használatukban visszaszorult, kihalt és szótárainkban halálra ítélt szavakat, valami sajátos történelmi szélfuvallat (nosztalgianak is nevezhetnénk) lebbenti meg szobánk

függönyét. A reklámtörvénytől való páni félelem nélkül kimondható és leírható már nyilvánosan az, hogy *Keravill*, bár 54 évig tartó története során mindvégig nem tudta a köznép, hogy mi a rövidítés jelentése. Elárulom: Kerékpár-, Rádió- és Villamossági Vállalat. Nincs többé. Olyan szóról, mozaikszóról van szó, amelynek élettartamát évre pontosan meghatározhatjuk: Élt 54 évet!

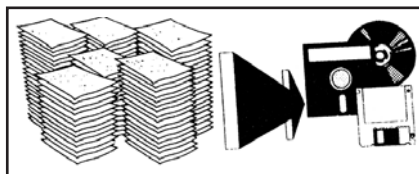
Nincs már *OTI*, nincs már *SZTK*, bár ez utóbbi még szerepel a szótárban, igaz, aligha tudja egy mai fiatal az eredetét. Elárulom ezt is: Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ. Talán az *sztk-keretes szemüveg* formában még előfordul – igaz, ez a talán nem is egyszerű helyesírási szóösszetétel már ugyancsak nem szerepel a helyesírási szótárban.

Megkérdezem fiatal barátaimat, hogy tudják-e, mi az *einstand*, a *palánkjegy*, a *békeharc*, a *csengőfrász* vagy a *tömbbizalmi*. Fejingtás a válasz. Mi, kérem, a rendszerváltáskor születünk...

Élt 36 évet

Csakhogy... Csakhogy kedves barátaim, most már a rendszerváltáskor, a veletek együtt született szavak is nyugdíjba készülnek. Hallom, hogy a rendszerváltás idején Magyarországon megjelent angol szó, a *floppy* (két *p*-vel és ípszilonnal), amelyet végre magyarosítottunk

flopi (egy *p* és pontos *i*) formában, most búcsúzik. A hordozható, hajlékony mágneslemez, amelyet három éve értelmező szótárunk is fölvelt állományába, most megszűnik. Leáltak a gyártásával, a modern számítógépekben pedig már nincs is *flopimeghajtó*. Gyorsan tessenek más adathordozóra áttenni a flopin tárolt információkat. Tehát a *flopi*, ez a magyarba ájtott, megszokott szó, lassan kihagyható a szótárból. A „laza” *flopi*, merthogy angolul a szó lazát jelent, „lazán” átadja helyét az újabb adathordozóknak, adattárolóknak, az újrairható merevlemezeknek, az egyre több „gigát” (gigabitet) cipelni képes *pendrive*-oknak. A boltban ma már ezt kérdezik: És milyen adathordozót tett szét hozni? Tanár kollégám azt se tudta, hogy mire gondoljon. Végül is ezt válaszolta: A fejemet, kérem. Apopó: *pendrive!* Kedves olvasóim, levelezőim ajánlják, mondjuk *tolttárnak*, *memória-*

kulcsnak vagy *penderítőnek*. Milyen remek szó mindegyik: olyan, mint a toll, s benne az egész számítógép!

Vagy: olyan eszköz, amely átperideríti a tartalmat (az információt) az egyik gépről a másikra. Alig írtam le ezeket a sorokat, máris pajzán szójavaslatok érkeznek a *pendrive*-ra (csak 18 éven felülieknek): *cumi* és *fűtyi*. Tesztelem a szavakat, nagyon sokan ismerik őket...

A *Keravill* mint valóságem élt 54 évet. Mint szó talán egy kicsit többet. De az újabb szótárakból már kihagyják. A *flopi* jelenség élt 36 évet. Magyarországon jó ha húszat. A szó nyilván egy kicsit tovább is él, de napjai meg vannak számlálva. (Hacsak nem megy át egy másik jelenségre, ki tudja.) Ha így gyorsul a világ, bizony más szavaknak is meg van már írva előre a sorsa.

Hogyan is kezdtem? „Hozzám már hűtlen lettek a szavak? / Vagy én lettem mint túlradt patak? / oly tétova céltalan parttalan? / s úgy hordom régi sok hiú szavam? / mint a tévelygő ár az elszakadt / sövényt jelzőkarókat gátakat?”

Azt hiszem, igen. Én is, te is, Ön is!

Balázs Géza

Az Édes anyanyelvünk című rádióműsorban 2007. március 25-én elhangzott jegyzet bővített, átdolgozott változata.

Minden tele *vízió*-val

A napilapokban, rádióban, a köznyelvben megszorodott a *vízió* szó előfordulása. Legújabb anyanyelvi szótárunk, a Magyar értelmező kéziszótár 2003-ban elsősorban a lélektan tudományos műszavaként jegyzi. „Látási érzécsalódás (keltette kép)”, de a választékos, igényes, emelkedettebb stílusban való használatakor „művészi látomás” jelentést ír le. A szótár gyakorlati adatot is közöl, amely szerint a *vízió* rangsorbeli helye 2001–10000., vagyis milliónként 6,2 előfordulás, szavaink gyakoriságának e szótár szerint ez a második csoportja.

Ha az olvasó az idegen szavakat tartalmazó szótárakat böngészi, a *vízió* szóról számos jelentés leírását találhatja. Az évtizedekkel ezelőtt Bakos Ferenc által szerkesztett szótár – Idegen szavak kézi szótára, 1958 – négy jelentéscsoportot különít el. Ezek a következők: „1. látomás, jelenés, 2. érzécsalódás, káprázat; 3. rémkép, rémlátomás; 4. (művészettörténetben) látomásszerű, mozgalmasság (az alkotóművész képzeletében)”. A néhány éve kiadott Idegenszó-tár – Tótfalusi István munkája 2004-ből – „látomás, jelenés, káprázat – rémkép, rémlátomás” jelentésekről tud.

A szó a latinban is 'látás, tekintés' (*visio, -onis*), átvitt értelemben 'látvány, jelenség; képzet, fogalom’.

Vegyük a példákat a szó mostanság használatos előfordulásaira: „*Vízió* nélkül nem megy” – volt olvasható egyik napilapunk cikkének címeként. Az írásból azután kitűnt, hogy „A pénzen túl ehhez [ti. a gazdasági fejlődéshez] az is kell, hogy a kormányok a gazdaság bevonásával vázoljanak fel reális *víziókat* is”. Véltető: a hírlapíró 'elképzelés'-ként használja a szót, és azért ír *reális vízió*-ról, mert nem érzi a hagyományos 'látomás; érzécsalódás' jelentést. Ugyancsak 'elképzelés' jelentés társítható ehhez az adathoz is, amely egy hazánk gazdasági helyzetét elemző elmefuttatásban szerepelt: „A program elfogadása arról szól, hogy Magyarországnak a nyolcvanas évek óta először legyen nemzeti *víziója*”. Ehhez kapcsolódó jelentés jelenik meg egy politikus könyvében: „A politikai kormányzás célja a kormányt alkotó pártok politikai világképének, *víziójának* képviselése”; tehát 'világkép' a *vízió* jelentése, vagyis ez is 'elképzelés’.

Egy oktatáskutató írásából megtudható, hogy „(...) szép csendben folytatódik a tizenkét évfolyamos egységes iskola *víziójának* megvalósítása” – talán a 'terv' jelentést kell ehhez írunk.

Ugyancsak hírlapi cím volt ez is: „Látványfürdő Botykapeterden, avagy B. *víziói*”. Ebben viszont a szokásos 'káprázat' jelentés van meg, az aprócska Ba-

ranya megyei falu ugyanis aligha épít bármilyen fürdőt is.

Egy rádiós kommentárjában hallhatuk: „(...) határozott, *vízióval* rendelkező miniszterelnök képe alakul ki”, s bizonyára 'elképzelés; terv' lehet itt a *vízió*. Hasonlóképpen ez lehet a jelentés ebben a címben is: „*Vízió* az energiamezőkről: szabályozók kellene”. További példák nélkül is láthatni, hogy a *vízió* főnév jelentése újabban 'elképzelés', '(vkinek a) jövőkép(e)', 'terv' is lehet.

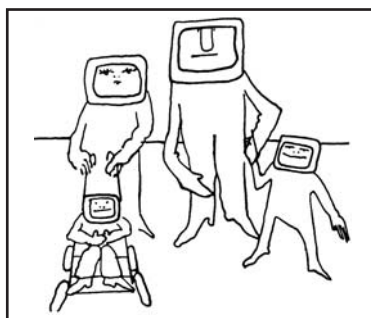
Van egy *vizionál* igénk is, amelynek gyakorisága a 4. csoportba tartozik, rangsora 3001–60000., 0,34/millió szó az előfordulás esélye. A sajtónyelv a *vizionál* igének is szaporítja az adatait. Azon-

ban a Magyar értelmező kéziszótár ezt az igét lélektani szakszóként tartja nyilván 'vízió(ka)t lát' jelentéssel és tárgyatlan használatban. Külön jegyzi a szótár, hogy még ritkább ugyanez az ige tárgyas ragozása használatban és 'vízióként lát vmit' jelentésben. Nos: a *vizionál* ige mintha jobban őrizné alapszavának 'látomás, rémlátomás, káprázat' jelentését. Mutatom a példákat: „Így gondolkodik a sülyedő hajóról menekülő K. is, nem véletlen *vizionál* ő és pártja tavaszra tömegelégedetlenséget” – a szerző bizonyára 'rémlátás'-nak tartja a tavaszi elégedetlenséget. Meglehetősen pongyola fogalmazású a következő szövegdarab, amelyben talán a 'látomás' jelentésű főnév az ige alapja: „Legfeljebb csacska-gokat mond [az értelmiségi], s fejszová-lást idéz elő az olvasóban [?], ám a tartalom terhe nem nehezedik rá, nyugodtan rándíthat egyet a vállán, ha az általa javasoltak, *vizionáltak* nem jönnek be.” Olyan adat is van, amelyben maga az író idézőjelekkel mutatja az olvasónak, hogy 'rémlátás'-on alapul a vizionálás: „(...) mit jelentenek azok a polgárháborús állapotok, amelyeket N. hét végi cikkében »vizionált!«”.

Az 'elképzelés, terv' jelentésű *vízió* alapszóból vezethető le a *vizionál* következő használati módja: „Mert hát mondani sem kell, hogy az iraki, afganisztáni újjáépítésben vagy az amerikaiak *vizionálta* közép-ázsiai energiaprojektekben nem orosz, kínai vagy francia cégek viszik a prímet”; „Sz. győzelme esetére kevesebb politikust *vizionál*”. Arra az esetre is van nem egy példa, amelyben elmarasztaló, rosszalló ennek az igének a használata: „Gy. már egyenesen felkelés szításáról *vizionált* tegnapi (blog)bejegy-

zéseiben”; „(...) a véletlenül elsült fegyver ügyéből »fasiszta rendezvényt« *vizionáltak*” – ezekben a szövegmondatokban a *vizionál* bizonyára 'rémképeket lát' jelentésű.

Ha okát keressük, miért kedveli a sajtónyelv a politikai élet kapcsán a *vízió* főnevet és a *vizionál* igét, arra gondolhatunk, hogy a *vízió*-nak, *vizionál*-nak magyar megfelelői sokkal élesebben körülhatárolt jelentésűek. A 'látomás, jelenés, érzécsalódás; káprázat, rémkép, rémlát(om)ás' és a 'vízió(ka)t lát' jelentések mélyebbre vannak beágyazódva nyelvhasználatunkba, mint a *vízió*. Nyelvészeti kifejezéssel szólva: motiváltságuk van. A motiválatlan szavak hangalakja és je-

lentése között semmilyen materiális összefüggés nincsen. A közvetlenül motivált szavak esetében a hangalak utal a neki megfelelő valóságrészletre (az ún. hangutánzó és hangfestő szavak körében ez egészen nyilvánvaló), a közvetve motivált szó esetében a hangalaknak ilyen szerepe nincs,

de a szó, a lexéma egészének jelentése más jel vagy jelek jelentésére épül, mintegy azokon át utal a valóságra. A magyar szóállomány *d* hanggal kezdődő szavai-
ból 1887 a motivált, 231 a motiválatlan magyar és 255 a motiválatlan idegen, amint ezt Károly Sándor bemutatta Általános és magyar jelentésében (1970). Az idegen szavakat nem számítva csaknem 90% a motivált szavak aránya A magyar nyelv értelmező szótára alapján. Minél több egy nyelvben az idegen szó, annál inkább várható az alaktilag motiválatlan szavak százalékos arányának növekedése. Az említett szótárban is szerepel a *vízió* szó, de kimondottan lélektani szakszóként van jelentése leírva (még latin *visio* írásmódjára is utalnak a szótár gondos szerkesztői). A szótár írása óta eltelt fél évszázad hozott ugyan újabb jelentéseket, ám a motiválatlanság lényegében fennmaradt: a *televízió* főnév elterjedése nem volt és nem is lehetett rá hatással (lévén az is motiválatlan). A motiváció a szó hangulatát alakítja, a szónak a befogadóra gyakorolt hatását erősíti. A *vízió* és a belőle képzett ige némileg körülhatárolatlan és -határolhatatlan jelentése révén is ezt teszi felhasználóinak azzal a szándékával, hogy ne kelljen nyíltan és motivált magyar szóval kimondani olyat, amit inkább csak (mondjuk most így:) vizionáltatni kívánnak.

Büky László

KETTEN UGYANARRÓL

Eredetileg nem ezt a címet szántam írásomnak. Kifejezőbb lett volna az *Abszolút kontra abszolúte* változat, de a szembeállítás latinos-angolos *versus* (vs.) szava is fölvetődött. Az utóbbi a bírósági pereket feldolgozó amerikai filmekből lehet ismerős a magyar nézők számára, és most kiváló alkalom kínálkozott volna az utóbbi forma és a rövidítés megmagyarázására. De mivel bőven van mondanivaló az *abszolút* kapcsán, a továbbiakban csak erre szorítkozunk. Mai viselkedése ugyanis kiválóan példázza a nyelvváltozás sokoldalúságát, azt, hogy egyetlen szóban miképpen érvényesülnek a szófaji, jelentésbeli és alakítási vonatkozások.

Tehát: *abszolút* vagy *abszolúte*?

Ha történeti szempontok figyelembevételével válaszolunk, akkor azt mondhatjuk, hogy mindkettő. Történeti-etimológiai szótárunk adatai szerint a XVI. század végén, illetőleg a XVII. század elején a német nyelv hatására kezdtük használni ezeket a latin eredetű szavakat. Egészen a legutóbbi évtizedekig elkülönült egymástól az *abszolút* melléknév és az *abszolúte* határozószó. Ismert kézikönyveink – például az Idegen szavak és kifejezések kézis�ótára (1994), valamint a Nyelvművelő kézis�ótár (1996; 2005) – is megkülönböztették őket. Az utóbbi szerint az *abszolút* melléknév jelentései: tökéletes, korlátlan, feltétlen, általános; a külön szócikkben szereplő *abszolúte* határozószóé pedig: teljesen, teljességgel, teljes mértékben, egészen, korlátlanul, egyáltalán, mindentől függetlenül.

Érdemes még tovább finomítanunk az iméntieket. A Bakos Ferenc szerkesztette kézis�ótárban a hat melléknévi jelentés között nélkülözhetetlen szaknyelvi szókapcsolatok találhatók: az *abszolút alkohol* szinte teljesen vízmentes és tiszta; az *abszolút igazság* filozófiai fogalom; az *abszolút monarchiát* a történelemkönyvek lapjairól ismerjük; s még folytathatjuk a sort az *abszolút érték*, az *abszolút nulla fok*, az *abszolút hallás*, az *abszolút nyomás* és az *abszolút többség* kifejezésekkel.

Az *abszolúte* határozószóra a Magyar nyelv nagyszótárának most megjelent második kötete tíz példát idéz, közülük három XX. századi, hét korábbi. Füst Milántól egy régies stílusú mondatrészletet találunk: „... nélkülözhetetlensége *abszolúte* és részleteiben is behatóbban bizonyítandó”. A Magyar értelmező kézis�ótár új kiadása szintén tartalmazza, és választékosnak minősíti, ám nem utal visszazorulására.

Mai nyelvhasználatunkban változásnak lehetünk tanúi. Megszűnőfélben van ez az alak kettősség: a köznyelv és a médianyelv számos előfordulása mutatja az *abszolút* teljes térnyerését az *abszolúte* ellenében, azaz eltűnik ez a szófaji alapú árnyalatnyi megkülönböztetés. Íme,

Abszolút vagy abszolúte?

néhány példa (mindegyik mondat után zárójelben vizsgált szavunk jelentése):

Abszolút láttuk az előbb, hogyan előzött Alonso. (Jól, tökéletesen, remekül, pontosan.)

A mérkőzés abszolút leköti a nézőket. (Egészen, teljesen.)

Abszolút felesleges közös jelöltet állítani. (Teljesen.)

Ez az ügy a kampány során abszolút elő fog kerülni. (Biztosan.)

Az új gumikkal abszolút ki kell bírnia a hátralévő köröket. (Mindenképpen.)

Mi a divat manapság: a régi vagy az új óra? – *Abszolút mind a kettő.* (Egyformán, egyaránt.)

Az alak változáson kívül figyelemre méltó, hogy milyen sok jelentésben szerepel, a korábban szótározottakhoz képest tehát észrevehető jelentésbővülést tapasztalunk. De még nem idéztük föl tagadó értelmű használatát, pedig meglehetősen gyakori az 'egyáltalán nem' szinonimjaként:

A terv abszolút nem vált be.

Abszolút nem javított az eredményén ebben a körben.

Változatos kommunikációs helyzetekben felelőszóként, igenlő értelemben is használatos, ez pedig olyan újdonság, amelyet szótáraink eddig nem jeleztek. További példáink szintén a rádió és a televízió műsoraiból származnak:

Az új lemezekkel terveztek-e megújulást? – *Abszolút, abszolút.*

Van története a filmnek? – *Abszolút. Sőt csak az van.*

Hogy 9 órakor éri el Budapestet a vihar, azt előre jeleztük. – *Abszolút. Ezt én is hallottam.*

Jászai Mari még megengedhette magának, hogy hátat fordítson az újságíróknak. – *Abszolút.*

Ezt a tragédiát egy hét alatt sem lehet feldolgozni. – *Abszolút.*

A válaszokban sokféleképpen helyettesíthető: *igen, hogyne, pontosan, persze, így van, a legteljesebb mértékben.* Legutolsó mondatunk viszont tagadó értelmű választ tartalmaz: *egyáltalán nem, semmiképpen sem.*

Hogyan értékelhetjük ezt a nyelvi változást?

Kétirányú folyamatot látunk: egyfelől gazdagodást, már amennyiben az ilyen mértékű jelentésbővülést egyáltalán annak tarthatjuk, másfelől viszont egyszerűsödést, mivel a korábbi két alakból – a szófajtlól és a jelentéstől függetlenül – egy marad meg. Mai gyakorisága és a bemutatott jelentésbővülés összefügg egymással. Népszerűsége miatt korunk divatjelenségének tarthatjuk.

Zimányi Árpád

Címül választott, latin eredetű közkeletű idegen szavunkra ma is szükségünk van, ha melléknévi szerepben a megnevezett fogalom pontosítására használjuk: *abszolút biztonság*, *abszolút csend*, *abszolút hit*, *abszolút hatalom* stb.

Példaszavunkat a szakemberek szintén a kifejezendő fogalom pontosításakor alkalmazzák: *abszolút alkohol*, *abszolút érték*, *abszolút hallás*, *abszolút igazság*, *abszolút magasság*, *abszolút monarchia*, *abszolút nedvesség*, *abszolút sebesség*, *abszolút hőmérséklet*, *abszolút zene* stb.

A felsorolt példák után joggal kérdezheti a kedves olvasó, mi hát a gond választott szavunk használatával, miért foglalkozunk vele. Mindössze annyi, hogy napjainkban jelentését veszített töltelékszóként hallhatjuk rádióban, tévében, nyilvános megszólalásokban, nyilatkozatokban, tájékoztatókban. Szófaji szerepe sem állapítható meg pontosan. Már tévéműsor címe is!

Példák a szó vitatható, indokolatlan használatára:

Abszolút nem a kampány része. *Abszolút* egyetértek ezzel a megállapítással. *Abszolút* adós a magyar irodalom. *Abszolút* súlyponti eleme

van. *Abszolút* nem lehet átkelni a határon. *Abszolút* felvillanhat a gyermekkor. *Abszolút* nyitottak vagyunk az ötletre. *Abszolút* nincs hely a szállodában. *Abszolút* meg lehet oldani ezt a kérdést. *Abszolút* résztvevői voltak ennek a dolognak. *Abszolút* javasolt a sportolás. *Abszolút* morális alapon ítélték el. *Abszolút* szabályszerűen jártak el. *Abszolút* gyökeret tudok verni. *Abszolút* megkülönböztetésnek érzem. *Abszolút* nem adott hangot. *Abszolút* nem tettek megjegyzéseket. *Abszolút* üresen kapta meg a labdát. *Abszolút* nem ért bele a labdába. *Abszolút* gondot látok. *Abszolút* közgazdasági tévedésről van szó.

A közönség *abszolút* nem értékeli az akusztikát. A gyerekek *abszolút* jól vannak. A készülék *abszolút* illeszthető. A bizottsági munkában *abszolút* együttműködünk. Ötletüket *abszolút* támogattuk.

Abszolút igazad van. *Abszolút* úgy gondolom. *Abszolút* így van. *Abszolút* egyetértek. *Abszolút* nem jó. *Abszolút* nem tetszik. *Abszolút* nem zavar. *Abszolút* nincs így. *Abszolút* nem értem.

Reméljük, hogy figyelemfelhívásunk nem marad „abszolút”, azaz teljesen hiábavaló és eredménytelen!

Graf Rezső

Abszolút

Takács Tibor köszöntése

Kis szerkesztőségünkben már rég elterveztük, hogy ez évi harmadik számunkban valamilyen formában mindenképpen köszöntjük jeles költő barátunkat, **Takács Tibort**, aki 1927. július 29-én látta meg a napvilágot, s ez, akárhogy számolgatjuk is, letagadhatatlanul azt jelenti, hogy nyáron betölti 80. életévét. Másvalaki esetében talán nem is volna olyan meglepő egy ilyen közlés, de őt – őszülő, de hullámos fűrtjeit, hatvanasokat is megszegyénítően fiatalos, mosolygós arcát, ruganyos lépteit, fürge járását – látva mindenképpen az, főleg, ha tudjuk, ha máshonnan nem, kórházi versciklusából, hogy a betegségek őt sem kerültek el, csakhogy ő mindig úrrá tudott lenni ilyen-olyan bajain.

Takács Tibor

Otthonom anyanyelvem

Mikor már minden menthetetlen
te vagy otthonom anyanyelvem
az alanyok és állítmányok
kitáguló örök határok
papírra vetett menedékem
maholnap egyetlen reményem
jelzőim fénye füstje lángja
mondатаim varázs-kabátja
boldog betűk papiros-réten
csakis tiétek minden érdem
én kéz vagyok csak lehanyagló

szinte végtelenül, minden másnál és mindenki másnál jobban szeretik anyanyelvüket. Nem véletlen, hogy hét évvel ezelőtt, A mi nyelvünk című, Íróink és költőink a magyar nyelvről alcímű könyvemben azon írók, költők egyike volt, akiktől a legtöbb anyanyelvünkről szóló, azt dicsérő, méltató verset közöl-

tem. Jó néhány verséről úgy éreztem, lehetetlen kihagyni abból a kötetből. S most mit kell látnom! Pusztán azóta vagy tizenöt újabb kötete jelent meg, köztük olyan is – az *Otthonom anyanyelvem* című –, amelynek tárgya majdhogynem teljes egészében az anyanyelv.

Mi, a szerkesztőség tagjai úgy gondoljuk, nyolcvanadik születésnapja küszöbén úgy köszönhetjük a legstílusosabban Takács Tibort, hogy egy anyanyelvünkről szóló, azt dicsérő-magasztaló újabb versét tesszük közzé, minden bizonnyal olvasóink gyönyörűségére. Az ünnepeltnek pedig ezúton kívánunk további termékeny alkotó éveket!

Grétsy László

Sydneyben vagy Sydney-ben?

A nyelv iránt érdeklődő nyelvhasználók (többek között szakemberek, szerkesztők, korrektorok, tanárok és diákok) a fenti kérdés eldöntésére több segédkönyvet találnak a könyvpiacra. Eligazítást várhatnak a magyar helyesírás szabályai újabb és újabb lenyomataitól, a Magyar helyesírás szótártól (mindkettő akadémiai kiadvány), illetve az Osiris Kiadónál megjelent Helyesírástól (Laczkó Krisztina és Mártonfi Attila munkája).

Elsőként a szabályzat az irányadó, mely ezt írja az idegen nevek toldalékolásáról:

215. Az idegen írásmód szerint írt közsavakhoz és tulajdonnevekhez általában ugyanúgy közvetlenül (tehát kötőjel nélkül) tapasztkozunk hozzá a toldalékokat, mint a magyar szavakhoz és tulajdonnevekhez: *businessből, cowboy-nak, fairül, schillingért, signorét, Amundsenről, Stockholm-nál, Janus Pannoniustól; stewardessek, Habsburgok; barrelnyi, horatiusi, verdís, greenwichi, wrocławwi, toulouse-lautreci;* stb.

217. Bizonyos esetekben kötőjellel kapcsoljuk a toldalékokat az idegen közsavakhoz és tulajdonnevekhez.

a) Ha az idegen írásmód szerint írt közszó vagy tulajdonnév végén hangérték nélküli (ún. néma) betű van, vagy ha az utolsó kiejtett hangot betűknek bonyolult, írásrendszerünkben szokatlan együttese jelöli, akkor a magyar toldalékokat mindig kötőjellel fűzzük a szó testéhez: *guillotíne-t, monsieur-nek; Glasgow-ban, laji-nál, Loire-on, Montequieu-nek, Montreux-ig, Peugeot-t, Rousseau-val, Voltaire-é;* stb. – De: *Anjouk.*

Ha a keresett (címbeli) példa nem szerepel a szabályzatban, sem az 1994 óta átdolgozott szójegyzékű lenyomatokban, a következő segéd-eszköz a Magyar helyesírás szótár. Ez a kötet a 215. szabálypont alapján már tartalmazza a *sydneyi* szót, mely sűrűn jelent meg akkoriban az olimpia miatt, és rögzült is ez az írásmód.

A 217. szabálypontból kiemelhető a „... vagy ha az utolsó kiejtett hangot betűknek bonyolult, írásrendszerünkben szokatlan együttese jelöli, akkor a magyar toldalékokat mindig kötőjellel fűzzük a szó testéhez” feltétel. A megadott példák közül a *Glasgow-ban* szó jól mutatja a helyesírás szabályt: a *Glasgow* [-ó] hangja a mi írásrendszerünkben szokatlan betűkapcsolattal van jelölve, ezért ragos alakja kötőjeles. Az Osiris Helyesírás c. kötetében a 217. a) szabályponthoz alkalmazkodó, kötőjeles *Sydney-ben* alakot találjuk sok más példa között a 275. olda-

lon és a szótári rész 1285. oldalán. Az [-i] jelölésére az -ey teljesíti a feltételt, ezért indokoltnak látszik a kötőjeles alak.

Mi a teendője az egyszerű szótárhasználónak, ha a helyesírás segédkönyvekben ellentmondó válaszokat talál a címbeli kérdésre? Hogyan döntsön a fenti ellentmondás láttán? Melyik szótár írásmódját fogadja el? Nem várhatjuk el tőle, hogy mindkét szótárt forgassa. Erre, ha csak az egyiket használja, s teljességgel megbízik szótárában. Így nem is lehet tudomása arról, hogy a másik szótár eltér az övétől. Még vitába is keveredhet azzal, aki csak a másikat ismeri. Most, amikor az érettségi minden tantárgyában számít a helyesírás, nemcsak a magyardolgozatokban, pontlevonás jár a helyesírás hibáért, hátrányba kerülhet-e diák a segédkönyvek eltérő szóalakjai miatt, ha ő csak az OH.-t, tanára pedig csak az MHSz.-t használja?

A segédkönyveknek abszolút tekintélyük van, vitás kérdéseket eldöntenek, hivatkozási alapnak számítanak. A nagyszámú egyezéssel szemben azonban néhány, igen csekély eltérés (számokban kifejezve ezreléket mondhatunk) is tapasztalható. Az eltérések háttérben nyomdahiábák, illetve vitatott kérdések vannak. A nyomdahiábák javítása csöndben, a közvélemény tájékoztatása nélkül zajlott le (kivéve talán a *beiratkozik* példát az MHSz. újabb lenyomataiban, ami nagyobb nyilvánosságot kapott). De kell-e tudnia az átlagos szótárhasználónak arról a szakmai vitáról, amely a *Sydneybe* és a *Sydney-be* különbségét okozza? Úgy érzem, ez a tájékoztatás valamennyire rá is tartozik. Nem ettől rendül meg a tekintélye a segédkönyveknek, hanem éppen attól, hogy a szótárhasználó kényelmetlen, előnytelen helyzetbe kerül a fenti tájékoztatás elmaradása miatt. Becsapottnak érezheti magát, holott ő mindent megtett a jó helyesírás érdekében.

Mivel az akadémiai szabályzat és szótár a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírás Bizottságának szakmai vitája során alakult ki, elsődleges forrásnak ezt tekintjük. Az 1984 óta érvényben levő 11. kiadás helyesírásunk egységének fenntartására törekszük, az OH. szerzői szintén vallják e nézetet. Mivel maga a szabályzat is több esetben rugalmasabban ítéli meg pl. az idegen szavak elválasztását (pl. *fotog-ráfia* vagy *foto-gráfia*), ugyanígy járhatnának el az egyéb vitákkal is, pl. a *Sydneyvel*. Vagy *Sydney-vel*? Ha egy kiegészítés, függelék rögzítené – esetleg mindkét kiadványban – az eltéréseket, ez minden bizonnyal a tudatosabb helyesírást szolgálná.

Dede Éva

Nemcsak megnyitunk, felújítunk, már át is rendezünk?

A tárgyias igék tárgyatlanná válásának „divatja” vélhetően sokaknak feltűnt már, különösen az újonnan nyílt vagy átalakított, frissen felújított üzletek homlokzatán, kirakataiban újabban gyakran megjelenő *Megnyitottunk!*, *Felújítottunk!* típusú feliratokat látva. Az ÉA hasábjain legutóbb Balázs Géza (XXVI/3: 4) véleményét olvashattuk e rohamosan terjedni látszó jelenségről. A Balázs által kifogásolt fent említett alakok olyan tranzitív igék, amelyek – mivel kötelező tárgyi vonzatuk van (*megnyit vmit, felújít vmit*) – csak ritkán fordul(hat)nak elő tárgy nélkül. Ha nem áll tárgy mellettük, a személyrag akkor is utal a ki nem fejezett, de a szövegkörnyezetből vagy a beszédhelyzetből odaérthető, ún. lappangó tárgyra. Ebből következően a kötelező tárgyi bővítménnyel rendelkező igék tárgy nélkül csak kontextusban fordulhatnak elő, pl. *Ma reggel végre elkaptuk!* (pl. *a régóta keresett személyt*), enélkül mindenképp kívánnak maguk mellé valamilyen tárgyat, pl. *Elkaptunk egy vírust / Elkaptuk a vírust*. Természetesen nem minden tárgyias ige tárgy nélküli használata eredményez nyelvi hiányt, az alaptag jelentésétől függően ugyanis a tárgy fakultatív vonzat is lehet, pl. *Péter a szobában olvas, A diákok szorgalmasan tanulnak*.

Ehelyütt jegyzem meg szinte csak zárójelben, bár nem mellékesen, hogy az „alanyi ragozás – tárgyias ragozás” kettős elnevezés nem a legszerencsésebb választás (jóllehet már több mint száz éve használja a szakirodalom), többek között azért sem, mert azt sugallja, hogy a fő választóvonal a tárgyias és a tárgyatlan igék között van. A terminológiában széles körben elterjedt „általános ragozás – határozott ragozás” / „határozatlan ragozás – határozott ragozás”, / „általános ragozás – tárgyias ragozás” oppozíciók sem éppen „telitalatok”. A tárgyalt téma vonatkozásában számomra a legpontosabbnak, legegységesebbnek a Pete Istvántól származó, a személyragok fő egyeztetési kötelezettsége alapján megkülönböztetett oppozíció, az „alanyi ragozás – határozott tárgyias ragozás” tűnik (mivel az alanyi ragozás csupán az alany számát és személyét jelöli, a határozott tárgyias ragozás pedig az alany számán és személyén kívül kifejezi a 3. személyű tárgy határozott voltát is), tudniillik nem a tárgy léte vagy nemléte a döntő tényező a két paradigma közötti különbségben, hanem a tárgy minősége, a tárgyhatározottság: az igét a tárgyhöz való igazodástól függően ragozzuk (a tárgy jelöli ki az ige ragját).

A KIKA bútoráruházban olvasható hirdetések között nemrég egy szokatlan alakra bukkantam, amely – részben – összefüggésbe hozható a tárgyias igék tárgyatlanná válásának folyamatával: „**Átrendezünk!** Ezen a helyen új lakberendezési ötlet valósul meg az Ön számára! Állunk rendelkezésére!” – hirdetik az öles betűk az egyik, láthatóan éppen átrendezés alatt álló sarokban.

Hogy miért is berzenkedik anyanyelvérzékem e megfogalmazás ellen? Egyrészt azért, mert az *átrendez* 'vminek a részeit, elemeit vagy tartalmát más rendben helyezi el' igének (a *megnyit, felújít* stb. igékhez hasonlóan) kötelező tárgyi vonzata van (*átrendez vmit*, pl. *kirakatot, lakást, városrészt* stb.); tárgy nélküli használata (kontextus nélkül) hiányérzetet kelt az olvasóban/hallgatóban. Mivel a felirat implicite határozott tárgyat tartalmaz (hiszen a hely is egyértelműen arra utal, hogy az átalakítás a lakberendezési áruház mely részlegében történik), ezért az alanyi ragozású igealak helyett a határozott tárgyias igealak használata lenne indokolt: *Átrendezzük* (ti. *ezt a részleget, ezt a helyiséget*)! A közlő szándéka és a nyelvi megvalósulás azonban – vélhetően – még így sem került teljesen összhangba, hiszen a közlő nem pusztán azt akarta hangsúlyozni a perfektív aspektusú, akcióminőségét tekintve eredményt kifejező (rezultatív) igekötős ige jelen idejű alakjával, hogy a közeljövőben változik meg a szóban forgó részleg enteriőre (a jövő időben bekövetkező cselekvés nyomtatékosítására a választott igealak nagyon is helyénvalónak tűnik!), hanem sokkal inkább a folyamatosságot, tudniillik azt, hogy a már megkezdett és várhatóan még egy ideig eltartó átrendezés miatt a vásárlók türelmét és elnézését kéri az esetleges kellemetlenségekért. Mivel a folyamatos jelen idő a magyarban nem létezik (vö. pl. angol present progressive tense: *I am writing letters*), mi ezt a jelentést csak körülírással formával fejezhetjük ki, pl. *A részleg átrendezés alatt van*.

Egyetlen dolog azért mindenképp megnyugtató a számomra: úgy tűnik, a KIKA – más külföldi érdekelt-ségű áruházláncoktól eltérően – még igyekszik tiszteltben tartani azt a kultúránkban gyökerező normát, hogy a magyarban a tegezés csak rokoni és közeli baráti viszony esetén fogadható el. A célnyelvi udvariassági norma betartása mindenképpen dicséretre méltó.

H. Varga Márta

Magyar nyelvhasználati szótár

A Balázs Géza és Zimányi Árpád szerkesztette kötet szerzői a szerkesztőkön kívül: Bódi Zoltán, Dede Éva, Minya Károly. A szótárt a Pauz-Westermann Kiadó jelentette meg (Celldömölk, 2007. 325 oldal). Az új szótár mintegy 6500 nyelvi, helyesírási jelenséget, szót, szólást magyaráz. A szótár használatát részletes mutató segíti. Ára: 3240 Ft. Minden iskolai és családi könyvtárban nélkülözhetetlen.

Kapható: a különböző könyvesbolt-hálózatokban, kedvezményrel a www.bookline.hu-n, valamint a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodában (1148 Budapest, Örs vezér tere 11. fszt. 1., www.e-nyelv.hu).

Érvelési technikák Petőfi Sándor A XIX. század költői című művében*

Ritka (vagy csak figyelmen kívül hagyott) jelenség irodalmunkban, hogy egyes költeményekben tudatos bizonyítási eljárással találkozunk. Éppen ezért lepett meg a címben jelzett költemény szerkezete.

Az első versszak ugyanis szabályos epikheirémát alkot – minden szükséges elem megtalálható benne:

– Tétel: „Ne fogjon senki könnyelműen / A húrok penge-
téséhez!”

– Indoklás: „Nagy munkát vállal az magára, / Ki most kezé-
be lantot vesz.”

– Indoklás bizonyítása: „Ha nem tudsz mást, mint eldalolni / Saját fájdalmad s örömed: / Nincs rád szüksége a világnak...”

– Összegzés: „S azért a szent fát félre tedd.”

A második és harmadik versszakban a deduktív érvelés hagyományos változatát találjuk:

– Általános: „mint hajdan / Népével Mózes bujdosott, / S követte, melyet isten küldte / Vezérül, a lángoszlopot.”

– Egyedi: „Ujabb időkben isten ilyen / Lángoszlopoknak rendelé / A költőket, hogy ők vezessék / A népet Kánaán felé.”

– Konklúzió: „Előre hát mind, / A néppel tűzön-vízen át!”

Általánosan elfogadottnak tekintik a „Pusztában bujdosunk” kijelentést, erre alapozza a hasonlatot, továbbá a tétel igazát a felsőbb hatalomra (isten) való hivatkozással erősíti.

Ebben a részben megjelenik a páthosz (fokozás, átok) és az éthosz (szavahihetőségét saját tettei, eddigi művei támasztják alá).

A negyedik és ötödik strófa – a mű lényegeként – cáfolat:

– Állítás: „Vannak hamis próféták, akik / Azt hirdetik nagy gonoszan, / Hogy már megállhatunk, mert itten / Az ígéretnek földje van.”

– Cáfolat: „Hazugság, szemtelen hazugság”

– Cáfolat bizonyítása két lépésben:

A XIX. SZÁZAD KÖLTŐI.

Ne fogjon senki könnyelműen

A húrok pengetéséhez!

Nagy munkát vállal az magára,

Ki most kezébe lantot vesz.

Ha nem tudsz mást, mint eldalolni

Saját fájdalmad s örömed:

Nincs rád szüksége a világnak,

S azért a szent fát félre tedd.

Pusztában bujdosunk, mint hajdan

Népével Mózes bujdosott,

S követte, melyet isten küldte

Vezérül, a lángoszlopot.

Ujabb időkben isten ilyen

Lángoszlopoknak rendelé

A költőket, hogy ők vezessék

A Népet Kánaán felé.

Előre hát mind, a ki költő,

A néppel tűzön-vízen át!

Átok reá, ki elhajtja

Kezéből a nép zászlaját,

Átok reá, ki gyávaságból

Vagy lomhaságból elmarad,

Hogy, míg a nép küzd, fárad, izzad,

Pihenjen ő árnyék alatt!

Vannak hamis próféták, a kik

Azt hirdetik nagy gonoszan,

Hogy már megállhatunk, mert itten

Az ígéretnek földje van.

Hazugság, szemtelen hazugság,

Mit milliók czáfolnak meg,

Kik nap hevében, éhen-szomjan,

Kétségbeesve tengenek.

Ha majd a bőség kosarából

Mindenki egyaránt vehet,

Ha majd a jognak asztalánál

Mind egyaránt foglal helyet,

Ha majd a szellem napvilága

Ragyog minden ház ablakán:

Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,

Mert itt van már a Kánaán!

És addig? addig nincs megnyugvás

Addig folyvást küzödni kell. —

Talán az élet, munkáinkért,

Nem fog fizetni semmivel,

De a halál majd szemeinket

Szelíd, lágy esővel zárja be,

S virágkötéssel, selyempárnán

Bocsát le a föld mélyibe.

(Pest.)

1. Egyedi: „Mit milliók cáfolnak meg, / Kik nap hevében, éhen-szomjan, / Kétségbeesve tengenek.”

(Általános: Kánaánban nincs éhezés.)

(Konklúzió: Nem értünk el Kánaánba.)

2. Definíció: „Ha majd a bőség kosarából / Mindenki egyaránt vehet, / Ha majd a jognak asztalánál / Mind egyaránt foglal helyet, / Ha majd a szellem napvilága / Ragyog minden ház ablakán: / Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk, / Mert itt van már a Kánaán!”

A hatodik (egyben utolsó) strófa az összegzés:

– Eddigiekben megfogalmazott cél: eljutni Kánaánba

– Cél elérésének módja: bármi áron („És addig? Addig nincs megnyugvás, / Addig folyvást küzödni kell.”)

– Captatio benevolentiae: halálvízió (szokatlan helyen)

– Retorikai szerkezete: \wedge

Ezek a logikai kapcsolatok azt mutatják, hogy Petőfi odafigyelt a retorikaórára, hiszen – bár gyakran spontán érvelés közben is létrejöhetnek retorikai alakzatok – műve nagyon tudatosan van felépítve.

Wacha Imre *A korszerű retorika alapjaiban* (Szemimpex Kiadó, é. n., I. köt.) utal arra, hogy napjainkban rengeteg a képzetlen szónok, mind a politikai életben, mind a médiában. De gond van az emberek közötti kapcsolattartással is. Diákként is ezt tapasztalom. Ezért e dolgozattal az volt a célom, hogy felhívjam a figyelmet a retorikaoktatás szükségességére.

Mészáros Katalin Edit

* E cikkünk szerzője nem tudós nyelvész vagy hivatástudattól fűtött magyartanár, hanem egy diák, a kiskunhalasi Bibó István Gimnázium 11. osztályos tanulója, egyébként pedig – mint írja – lapunk rendszeres olvasója. Persze, a tanári biztatás is szükséges volt ahhoz, hogy a pusztán szándék tette váljon, de az eredmény szempontjából ez édes mindegy. Ifjú szerzőnk dolgozatának gondolatmenetét, mondanivalóját figyelemre méltónak találjuk, s ezért írását jó szívvel közöljük lapunkban. **A szerk.**

Beszámolót olvasok egy szépségversenyéről. A riportert leírja, mi mindenben mérik össze bájaikat a hölgyek; milyen követelmények alapján bírálja el a zsűri, ki a legszebb közülük. Említ egy olyan követelményt is, amelyre sem a lányok, sem a nézők nem számítottak: meztelenre kellett vetkőzniük a versenyzőknek. Az újságíró ezzel a mondattal próbálja jellemezni a lelkiállapotukat: „Szégyellték magukat a lányok is; próbálták magukat véka mögé rejtetni.” Az olvasó előbb talán elmosolyodik ezen, s igyekszik elképzelni, hogyan próbálták a versenyzők véka mögé rejtetni magukat a szépségversenyen, ahol nemigen szokott véka lenni. Aztán elszomorodik, hogy az újságíró nem ismeri sem az alakját, sem a jelentését ennek a gyakori szólásnak. Nyilván azt sem tudja, mi a véka, ha szerinte e mögé személy is elrejtethet.

A véka egy régi mérőeszköznek a neve; magát az eszközt már nemigen használják mérésre, de még találkozzhatunk vele falusi házaknál. Szemcsés termést: búzát, rozsot, árpát, morzsolts kukoricát mértek egykor vele. A szakirodalom szerint 25–30 literes edény volt; dongából készült, vagy vesszőből fonták. Ahhoz semmiképpen sem volt elég nagy, hogy akár csak egyetlen pucér nő is elrejtőzhessen mögötte. De a szólás szerint nem is m ö g é rejtettek el valamit azok, akiknek ez szándékukban állt, hanem a l á, mégpedig azt, amit el akartak titkolni. Amit a véka alá rejtettek, az nem látszott. A szólás alakja ez: *véka alá rejt valamit*, de gyakoribb a tagadó változat: *nem rejt véka alá (valamit)*. Jelentése: eltitkol valamit, illetve nem titkol el valamit. Természetesen nemcsak a véka mögött, hanem a véka alatt sem rejtőzhet el személy. Nem mindegy tehát az sem, milyen jelentésű szó fordul elő tárgyként a szólásban. Ez a szó rendszerint értékes emberi tulajdonságot – tudást, szépséget, tehetséget –, valamint nézetet, véleményt is jelenthet. *Véka alá rejtü tudását* – mondjuk az olyan emberről, aki nem hasznosítja ismereteit, készségeit. Nem rejtü véka alá véleményét – jellemezzük gyakran a szókimondó embert. Sőt ezzel a közmondással állítással is találkozhatunk: *A lányok szépségét nem lehet véka alá rejtteni*.

De hiába használjuk a szólás eredeti alakjában, ha jelentése szempontjából helytelen, szokatlan összefüggésbe állítjuk. *A faképnél hagy* szólást bizonyára minden olvasó ismeri, természetesen én is, mégis megakasztott egy riport olvasá-

sában ez a mondat: „*Faképnél hagyta kitanult mesterségét, a kőművességet.*” Megakasztott, mert a kőművességet *ott lehet hagyni, sőt szakítani is lehet vele, búcsút is lehet neki mondani* annak ellenére, hogy nem személyről van szó. Szakítani ugyanis nemcsak *valakivel*, hanem *valamivel* is lehet (Szakított eddigi szokásával), ugyanígy búcsút sem csupán *valakinek*, hanem *valaminek* is mondhatunk (Búcsút mondott otthonának), de a *faképnél hagy* szólás mellett csak személyt jelölő szó állhat tárgyként. Hogy miért csak *valakit* hagyhatunk faképnél, *valamit* nem, arra nézve talán a szólás eredete szolgál magyarázattal. E szólásban a *fakép* – a szóláskutatók szerint – eredetileg a faszobrot, fabálványt, ké-

amely a Duna elrekesztéséhez alkalmas dologra utalna. Ebben a szólástípusban ugyanis a mellékmondatbeli *vele* (vagy *velük*) névmási eszközhatározó értelmét a főmondat alanyaként álló szó jelentése adja, vizsgált mondatunkban tehát ez: (szabad) *ideje*. A szabad idővel mint elvont dologgal, jelenséggel pedig nem lehet Dunát (vizet) (el)rekeszteni. Természetesen semmi kifogást nem emelhetünk az ilyen szerkesztésű mondat ellen: *Annyi a pénze (búzája, krumplija, almája, építőanyaga stb.), hogy Dunát lehet vele rekeszteni*, mert vízrekesztésre alkalmas dologra vonatkozik a *vele* eszközhatározó jelentése. A 2000-ben megjelent, *Érthetően, alkalomhoz illően!* című nyelv-művelő kötetem egyik írásában (142–3) még magam is kifogást emeltem az elvont jelentésű főmondatbeli alanyok, illetve mellékmondatbeli eszközhatározók használata ellen, de megfigyelésem szerint egyre szaporodnak az ilyen szerkesztésű mondatok. Már szólásgyűjteményben is találkozhatunk (sajtóból vett példa alapján) ilyen jelenségvonatkozású szólással: „A mai választási kampányban bizony *Dunát lehetne rekeszteni az ígéretekkel*” (Forgács Tamás: Magyar szólások és közmondások szótára 126). A hasonló szólások szórványos előfordulása miatt még nem tekinthető ugyan a nyelvszokás által szentesítettnek ez a szerkesztési mód, ezért napjainkban ki-ki maga dönthet arról, él-e vele, vagy elutasítja (én még kerülöm), de nem zárható ki, hogy már a közeljövőben általánossá válik, hiszen a nyelvhasználói – különösen az efféle kötött szókapcsolatok mondatba szerkesztésekor – inkább a formai, mintsem a tartalmi szempontokat részesítik előnyben.

Elég gyakran szerepelnek személyekre vonatkozó névmások is eszközhatározóként ezekben a szólásokban, pl. „*Annyi katona szökött be a faluba, hogy Dunát lehetett volna velük rekeszteni.*” Ennek a jelenségvonatkozásnak a nagyobb fokú elterjedése is nyilván a mechanikus szerkesztésmód alkalmazásával magyarázható. Ez a forma legfeljebb a jó ízlés szempontjából tekinthető vitathatónak, értelmi zavart nem okoz.

A szólások – ezt bizonyára senki sem vonja kétségbe – igen hasznos stílusesszökeink. Nagyobb megbecsülést érdemelnének.

Jakab István

Nyelvünk megtépázott virágai

Szívesen használunk szólásokat mind szóbeli, mind pedig írásbeli megnyilatkozásainkban, mert szemléletessé, könnyebben érthetővé teszik mondanivalónkat, szebbé, választékosabbá stílusunkat. Gyakran nevezük őket ezért nyelvünk virágainak is. Természetesen ezt a hatást csak akkor érzük el velük, ha nem forgatjuk ki őket ismert formájukból. A szólás ugyanis átvitt értelmű kötött szókapcsolat, s néha már kisebb alaki változtatás következtében is elveszíti átvitt értelmét, s konkrét jelentésűvé válik. Sajnos, nem mindig ügyelünk erre a követelményre, s a szóláshasználattal olykor nem megkönnyítjük, hanem megnehezítjük közlésünk megértését, mert zavarossá tesszük mondatainkat.

sőbb az ilyen alakúra faragott kapufélfát (kapubálványt) is jelentette, s a *faképnél hagy* jelentései ezek voltak: valakit szó nélkül a kapufélfánál hagy, hűtlenül elhagy. Az előbbi jelentés kialakulását a látogatónak a házigazdától való sietős távozásával, az utóbbit a lánynak és udvarlójának szakításával magyarázzák (a lány hiába vár a megszokott helyen, a kapufélfánál a hűtlen legényre). E szólás szerint tehát mindkét esetben személyt hagynak faképnél, vagyis – eltérően a *szakít* és a *búcsút mond* kifejezésektől – a *faképnél hagy* szókapcsolatnak (talán éppen a benne előforduló *fakép* bizonytalan értelmezése miatt) nem bővült a jelenségvonatkozása: a személyre vonatkozó *faképnél hagy valakit* alak mellé nem jött létre dolog vagy elvont fogalmat jelölő nyelvtani tárgyra utaló (*faképnél hagy valamit*) szerkezeti forma.

Megkérdőjelezhető összefüggésbe állított egy szólást egy másik szerző is, egy olyan fiatalasszonyról írva, akinek férje börtönben ül: „Az asszonnak *annyi a szabad ideje, hogy Dunát lehet vele rekeszteni.*” A jobb nyelvérzékű és logikusabban gondolkodó olvasók bizonyára kétségbe vonják a szólás jelenségvonatkozásának helyességét, hiszen nem olyan értelmű eszközhatározó szerepel benne,

Szemszön és Dilaila?

Nem mindenki angol!

Lapunkban évtizedek óta szóvá tesszük az idegen szavakkal, nevekkal kapcsolatos kiejtési gondokat. Azt is tudjuk, hogy nem lehet minden nevet hibátlanul ejteni, de ha az ember riporter, műsorvezető, előadó, akkor illik utána nézni a név kiejtésének.

Azt is meg kell említenünk, hogy egy 60–70%-osra sikeredett középfokú nyelvvizsga szinte semmit sem ér ezen a téren, ugyanis a tulajdonnevekre nem mindig érvényesek az olvasási szabályok. A magyarban is így van: Eötvös, Kossuth, Weöres stb.

A sportriporterek viszik el ilyen téren a pálmát. Sokan nem képesek helyesen kiejteni a legismertebb sportolók nevét sem. (Ez persze igaz a műsorvezetőkre is, ott kibővíve a politikusok nevével.) Azt gondolják, ha egy kicsit angolosan ejtik bármilyen nemzetiségű sportoló nevét, akkor minden rendben is van. Szerintük minden *David* „dévid”, ha francia, ha spanyol, pedig csak az angol nevekre igaz ez, a többiben *a* marad, a szó-kásos rövid *á* ejtéssel. Különösen a francia nevekkal van baj, szinte nem találunk olyan újságírókat, akik megfelelő szinten tudna franciául. Azért használom az újságíró szót, mert a riporter, bemondók, műsorvezetők ebbe a kategóriába tartoznak. Már régebben említettük a *Braille*-írást a helytelen „brej” ejtés miatt. 2007. január 26-án a francia műkorcsolyázó *Briant* lett „brájen” a Kossuth rádió sportműsorában. Több éve mondják *Justine Henin* kiváló, ismert teniszező nevét „dzsasztin henin”-nek, holott az *zsiusztin éné* (orrhanggal, de legalábbis nem *i*-vel!). Az egykori világbajnok francia labdarúgók nevét szinte csak rosszul ejtették: *Desailly* (döszáji, nem deszái), *Deschamps* (désá, nem dösamp).

Magyar kapcsolatai miatt illenék *Nicolas Sarkozy* nevét is jól ejteni: *nikola*, nem „nikolasz”. Úgy, ahogy Máté Péter El-megyei című dalának francia változatában éneklő *Sylvie Vartan* (így is fordították a címet: *Nicolas*, ejtsd: *nikola*). Szintén a

magyar–finn nyelvi rokonság miatt illenék a finn *ä* betűt *e*-nek ejteni a világhírű autóversenyző, Räikkönen nevében.

Nem is tud az ember mit mondani, amikor az egyik legkönnyebb nyelv – az olasz – nem rendhagyó szavainak kiejtésével is gondok vannak. Egy teniszevő eredményeit közölte a bemondó, az olasz győztes *Garbin* nevét „zsarbin”-nak ejtette. Talán az egész világon nincs olyan nyelv, amelyikben a *g* betű *a* előtt „zs”-nek hangzik! Ugyanekkor hangzott el a *Chievo* (labdarúgócsapat neve) „csievó”-ként *kjévó*, esetleg *kiévó* helyett.

Lapunk decemberi számában említettük meg a nyelvi műveletlenségek között a földrajzi és népnevek anakronisztikus használatát: *hellének*, *Albion* stb. 2007. február 12-én a Nemzeti Sport címlapján ez állt: *Itáliában* újrakezdték. A nyelvi szűrők megszűnte után elárasztották a médiát olyan „újságírók”, akik életükben el nem olvastak egyetlen nyelvművelő cikket sem, az anyanyelvi oktatás minden hibája megmaradt bennük. Néha „szellemesen” még ki is javítják a jót rosszra, pl. „Magyartalanul mondom: *meg vagyok lepve*.” Azt akarja mondani ezzel, hogy a *lepve* germanizmus. Sajnos, elég sok magyartanár is terjeszti ezeket a téves nézeteket. Egy-egy sportriporter annyira túlzásba viszi a „luzitánózást”, hogy az ausztrál teniszevőn *Monfils* francia teniszezőt *gall*-nak titulálta. Ebben az volt a meghökkenítő, hogy *Monfils* történetesen *színes bőrű!* Ilyen *gall* pedig aligha létezett...

A hibagyűjtemény tömörítve a Tour de France közvetítőitől hallható a verseny három hete alatt. Hónapokkal a világ legnagyobb kerékpáros-viadala előtt közlik az útvonalat, de a két ismert riporter évek óta nem veszi a fáradságot, hogy megkérdezze a városok, hegyek, versenyzők nevének helyes kiejtését olyanoktól, akik jól tudnak franciául vagy az adott versenyzők nyelvén. Ha az idén sem teszik, ismét bosszankodhatunk. Mi szólunk...

Kovács József

E-mail helyett ímél

A címben jelölt szó kétféle írásmódját illetően megindult a békés harc. Az új értelmező kéziszótár még az elsőt, tehát az angol helyesírásnak megfelelőt vette fel címszóként, és a Magyar helyesírási szótár (első kiadás: 1999) 2004-ben megjelent változatlan lenyomatában is így találjuk meg: *e-mail*, *e-mailen*, *e-mail cím*, *e-mail címtár*, *e-mail kapcsolat*, illetve a képzett származékok: *e-mailezés*, *e-mailezik*, *e-maileztek*. Az értelmező kéziszótárban ugyan ott vannak a *villámlevél*, *drótposta* magyar változatok is, a közhasználatban azonban – tapasztalatom szerint – ezek nemigen terjedtek el.

Minya Károly Mai magyar nyelvújítás című könyvében az *elektronikus posta*, *drótposta*, *fényposta*, *villámposta*, *drótlevél*, *e-posta*, *e-levél*, *emil*, *ímél* változatok állnak. Erdemes szólni az *e-mail* helyesírásáról is, amit a szerző zárójelben közöl. Így: („Az *e-mailt* az angol nyelvben lehet írni egybe is, kötőjellel is, a magyar nyelvben azért volt célszerű megtartani a kötőjeles változatot, mert egybeírva egy másik idegen szóval azonos az írásképe: *email*, jelentése: zománc.”) Ez utóbbi szójelentésre értelmező kéziszótárunk is utal. Megjegyzem, hogy az akadémiai helyesírási szabályzat 1994-es, példaanyagában átdolgozott kiadásában az *email*, *emailja* szerepel, valószínűleg a zománc, illetve fogzománc jelentésre vonatkoztatva.

Én úgy vélem, hogy indokolt lenne az *e-mail* helyett áttérni az *ímélre*. Helyesírási szótárunk példaszavaiból kiderül, hogy a kötőjeles *e-mail* írásmóddal nem alkotunk összetett szavakat. Mint láttuk, nem írjuk egybe az *e-mail cím*, *e-mail*

címtár kifejezést, és az ugyancsak példaként szereplő *e-mail kapcsolat* is külön kell írunk. Pedig helyesírási szabályzatunk 128. b) pontjában a következőket olvassuk: „A jelölten, azaz személyrag (-jel) nélküli birtokos jelzős összetételek tagjait mindig egybeírjuk.” A példák közül csak egyet idézek: *helyiségnévtár*. Talán nem is kell bizonyítanom, hogy az *ímélcímtár* is egybeírandó lenne. Az *ímélkapcsolat* pedig azért kellene egybeírunk, mert, miként a *telefonkapcsolat*, jelentéstömörítő összetételnek minősül.

Tudom, hogy néhány nyelvészünk is az *ímél* pártján van. Először Mizser Lajos levelében olvastam a kiejtésnek megfelelő írásmódot. Kiss Jenő *íméles* üzenetében pedig ezt olvasom: „Egyszerűen túl bonyolult volna e-mailezni, e-mailes küldeményeket küldözgetni. Annak idején hogyan tiltakoztak egyesek a „jazz” dzsessz-es írásmódja, vagy a „manager” menedzser írásmódja ellen! A magyarosodás természetes folyamatáról van szó. Ne álljunk ellen a nyelv természetének, s gondoljunk azokra, akik még nem tudnak jól angolul, hogy ne kelljen nekik a magyar helyesírás mellett még az angol helyesírás nehéz dolgait is megtanulni a magyar nyelvhasználat kapcsán.”

Nem tudom, hogy az *e-mail* – *ímél* írásváltozatok párharcából melyik kerül majd ki győztesen, mindenesetre én az *ímél* mellett teszem le a szavazatom, és bízom abban, hogy helyesírási szabályzatunk és/vagy helyesírási szótárunk új lenyomatában már ez utóbbit találjuk meg.

Dóra Zoltán

Nem hittem volna, de Ázsia egészen átfőrt. Már két hónapja, hogy ismét itthon vagyok, és semmit sem veszek vissza a beidegződésekből. Kívülről nézem magamat és másokat. Ha kérdeznék, hogy milyen volt, azt mondom: ez az utazás átfőrt. Ottlik Géza egy mondatával tudnám szemléltetni: „En ezen a nyáron már éppen huszonhét éve, hogy szabadságon voltam, vagyis elég régóta, de nem untam meg, és nem fásultam bele, s az utcán járva-keelve még mindig a boldogság finom, titkos kis láza bujtogatott, hogy nézhetem a kirakato-kaí, felülhetek a villamosra, ha tetszik, cigarettára gyűjthetok, száz meg száz lehetőség közt szabadon választhatok...”

Enyhet nyújtó watok

Pedig Bangkokban még nem is éreztem semmit. Óriási város, iszonyatos zsúfoltság, megoldásként a város fölé, emeletre tett autópályákkal. (A szóban rejő *bang* vízi lakóhelyet jelent, a thaiok Krung Thepnek, angyalok városának nevezik.) Bangkok fölülről: sok szupermodern felhőkarcoló emelkedik ki a feketés, kormos össze-vissza épített házak, vi-tyillók közül. A belvárosban, a folyónál néhány aranyozott tetejű templom kandikál ki a szmogból. Bangkok alulról: az autópályák alatt flekkensütők, araszoló és parkoló autók, tuktukok (három kerekű motoros taxik) és motorbiciklik, focizó vagy lődörgő srácok, utcán élő emberek.

Folyamatosan karcolja valami a torkom. Lehet, hogy magammal hoztam egy kis meg-fázást Európából? Bár mindenki óvott tőle, gyalog vágunk neki a városnak. Azután rájövünk: Bangkok nem a gyalogosoké. Senki nem gyalogol. A járdák folyamatosági hi-ánnyal küszködnek, minden ok nélkül egyszer csak megszakadnak. Az utcanevék szintűgy. A második oldalra szünetni kell. Ezt elősegíti a bal oldali közlekedés, a rengeteg egyirányú utca, a milli motor és tuktuk, a gyalogos jel-zőlámpák hiánya. Legjobb ráakaszkodni egy thai bennszülőltre, és követni. Ők merészek, de nagyon bíznak Buddhában. Nekik könnyű. Az utcanevék is bonyolítják a helyzetet. Elin-dulunk Bamrung Muang Roadon (másik tér-képen csak félig angolosan: Thanon Bamrung Meuang), amely minden előjel nélkül Kan-layana Maitri Roadra változik, de ha a másik irányba indulnánk el, akkor Rama I Roadnak, Phloen Chit Roadnak és Sukhumvit Roadnak is nevezik. Állítólag tíz háztömbönként változik az utcanév. Zajtól, bűztől, szmogtól enyhet csak a belváros kolostortemplomai, a watok nyújtanak. A watok a béke, a nyugalom, a me-ditálás, a pihenés, az okosodás színhelyei. Okosodás? Igen, az egyik watban eredetileg egyetem volt, a másikban ma is egy iskola működik.

Az ősi főváros: Ayuttaya

Bangkok piszkos és tisztó. Küldöm haza az első sms-t. Szerencsére a harmadik nap már az ősi főváros, Ayuttaya felé robog a vo-natunk. Ayuttaya pályaudvaránál egy lélek-vestőn (a viteldij 18 forint) kelünk át a folyón, majd pedig gyalog indulunk neki az ősi főváros romjai megtekintésének. Szerencsénkre, mert már az út elején az egyik tyúkuvarban megpillantunk egy téglából épült, kicsit málla-

Thaiföldön - thai nyelven

dozó sztúpát... Azután még egyet... Ilyen nincs! És hamarosan elénk tárul a ma már a világörökség részeként számon tartott, a XIV–XVIII. század között virágzó, három folyó övezte, csatornákkal egybekapcsolt ősi főváros elhagyott templomaival, palotáival... – állítólag nagyobb és minden bizonnyal szebb volt, mint a korabeli London vagy Párizs. Csak azután a burmaiak elpusztították, a thaiok meg áthelyezték a fővárost Bangkokba. Járjuk sorra az egykori kolostor- és templomker-eket, amelyekben tucatnyi, összességében nyilván ezernyi, részben már dűledező sztúpa található. A sztúpák eredetileg Buddha vagy valamely szent életű szerzetes földi maradvá-nyait őrzik. A chedi-sztúpa leginkább harang, a prang-sztúpa (a távvezetéseken látható por-celáncsigára emlékeztető) kucsma alakzatot formáz. Ez utóbbiban üregek sírboltok van-nak. Lenyűgöző a Wat Phra Ram égbeszökő (talán 50 méteres) téglator-nya (Ayuttaya alapító királyá-nak földi maradványait őrzi), illetve az egész régészeti park legszebb látnivalója az egy-más mellett álló három cso-dás chedi, a Wat Phra Si Sanphet. Egyik templomtól a másikig van, aki elefántogol (!), van, aki fáradhatatlanul rója a lépcsőket, s próbálja összerakni az egykori temp-lom- és palotaváros képét, van, aki a megszámlálhatatlan Buddha-szobor arcvonásain mereng.

Pattaya és a turizmus mintapéldányai

Pattayaig két (!) párhuzamos autópálya is vezet, az egyik földszinten, a másik „emele-ten”. Nem mintha a földön nem lenne hely, de valamiért emeletre rakták a kétszer három sá-vot. Egy nagy végtelen híd: Pattayaig. A Pattaya központjától kissé távolabb lévő Cholchan szállodában megismerkedünk a délkelet-ázsiai turizmus mintapéldányaival: a gazdag orosz családokkal és a koreai tömeg-turistákkal. Arról ismerhetők fel, hogy tola-kodnak, senkit nem engednek előre, még a liftben sem köszönnek, viszont folyamatosan hangoskodnak. Rajtuk kívül alig vannak má-sok. Azért is feltűnőek, mert a thaiok ellen-pontozzák őket: hihetetlenül kedvesek, előzé-kenyek. Szüntelenül, szélesre húzott szájjal mosolyognak, kezüket imára kulcsolva mé-lyen meghajolnak (ez a köszönés), lesik a tu-rista, a nyaraló minden kívánságát (szaladnak napozóágyért, matracért), hárman nyitogat-ják az ajtót (a szupermodern szálloda tulajdo-nosai valamiért nem akarnak fotocellát föl-szerelni), a visszatérő vendéget megismerik és lelkesedéssel fogadják. Már több mint egy hete voltunk visszatérő vendégek egy kedves kisvendéglőben. A tulajdonos megkérdezte, hogy meddig tart a nyaralás. Holnap már uta-zunk haza, válaszoltuk. A számla mellé a szo-kásos cukorkán kívül két igényes emléktár-gyat (fából faragott ikerelefántot) csomagolt be nekünk.

Thai nyelven, tonálisan

Szobakártyánkon thaiul és angolul is sze-repel: Cholchan Hotel. Kiejtése tehát: csolcsán. Csakhogy ezt nem értik. Amikor ta-xit rendelünk, amikor egy utazásra befizetünk, s kérjük, hogy a „csolcsán” hotelhoz jöjjenek értünk, láthatóan nem értik. Megnézik a kár-tyát, elolvassák thaiul, fölvidul az arcuk, és vi-dáman, leginkább pöszén ejtik a cs-t, vala-hogy így: tyoltoyan, vagy talán gylolgyan, de még ez sem elég pontos, mert utánozhatatlan hanglejtéssel és sebességgel is. Vagyis az angol átírás nem segít: fontos a hangok to-vábbi finomítása, valamint a szó kiejtésének dallama és sebessége is. Hja, tonális nyelv! A szálloda biztonsági őr fáradhatatlanul prób-álta a thai számokat megtanítani nekem. A második nap már menekültem a nyelvtörőtől.

Nyolc érték

Minden ház, középület udvarán ott állnak a kis házi szentélyek (az útikönyv szellemháznak nevezi őket). Friss virágokkal díszítik őket, ételt tesznek ki Buddhának. És mindig meg-megállnak egy imára.

A thaiok értékrendjének fő ele-me: a hai kiad (a mások iránt megnyilvánuló tisztelet, megbecsülés), a sam ruam (a mértékletesség be-szédében, gondolatokban, tettekben), a kreg jai (a figyelmes udvarias-ság), a nam jai (ellenszolgáltatás el-várása nélkül apróságokkal való kedveske-dés), az alum alui (rugalmasság, a mások hi-bájának elnézése), a jai yen (türelem, nyu-godtság), a sanuk és a sabai (öröm, szórako-zás és ellazult állapot, kényelem). A turista va-lamennyi erényt mindenütt tapasztalja, és ön-kéntelenül is átvesz belőlük, s újjászületik.

Ko Samet, a Paradicsom

Ilyennek képzelném a Paradicsomot. Pattayától úgy nyolcvan kilométerre egy cso-dás sziget: Ko Samet. Kikötője nincs, a hajók az öbölben lehorgonyoznak, onnan egy lélek-vestőn és a végén vízbe ugráltatva szállítják a turistákat. Meleg, simogató tengervíz, finom homokos tengerpart, pálmafák. Mosolygó emberek, kedves árusok. Az egyik az imént éppen mellettünk telepedett le az árnyékba, elfogyaszt egy kókuszdiót, tőle tanulom el, hogy nemcsak a levét kell meginni, hanem ka-nállal alaposan ki kell kaparni... Az egész sziget hat kilométer hosszú. Néhány száz mé-tert, két települést nyit elgályololunk. A Sangian Beachen békés bungalók, bájos parti kocsmák, csönd, alig néhány ember, egy turista a sekély vízben fekszik... Fára szögez-ve egy tábla: internet cafe. Ide vissza kell jö-ni.

Am előbb még következik a veszélyekkel teli Kambodzsa.*

Balázs Géza

*Folytatása az októberi számban. A szerk.

Pilóta, sofőr, ... vezető

Hozzászoktunk, sőt élvezük is, hogy bizonyos szavak használati területe még életünkben – olykor annak egy lehatárolt szakaszában – módosul, kibővül. Már is itt van ez a görögből olaszra lett (azzá átalakult) *pilóta*. Mi is átvettük: hajdan még 'révkalauz' jelentéssel. A XX. század elejétől immár a repülőgép-vezetőt, az e tisztet szakképzettellátó személyt nevezik így. A bizalmas szóhasználat aztán előbb-utóbb kiterjesztette a hivatásos gépjárművezetőre is. E jelentésében összetalálkozott – ha nem is birkózás, kiszorítás céljából – azzal a franciából átvett szóval, mely az átadó nyelvben eredetileg a fűtőre vonatkozott. Érthető is, hiszen kezdetben gőzgépből alakított automobillal próbálkoztak. Ez a szó a *sofőr*.

A *pilóta* megszokott igéje – eleinte kizárólag a repülőgéppel kapcsolatos – a *landol*. E német eredetű szó adja vissza a földet érés tényét, aktusát. Később, amint az autók számának növekedésével a balesetek sora következett be, „landolni” kezdett az a jármű is, amely például a csúszós úton vagy a sebességhatárt jócskán túllépve megperdült, kisodródott, végül a szomszédos szántón vagy réten találta magát. Manapság már éppúgy „landol” a gépkocsi a színház vagy a parlament előtt, mint a saját garázs kapuja elé érkezve.

A Nyelvművelő kéziszótár megállapítása szerint „a mai szóhasználatban a *sofőr* egy kissé lekicsinylő árnyalatúvá vált; a beszélt nyelvben is terjed hivatalos, illetve írott nyelvi megfelelője, a *gépkocsivezető*, vagy rövidében *vezető*” (2., jav., bőv. kiadás, 488).

De mit is vezet a gépkocsivezető, sőt gépjárművezető? A *gépjármű* frappáns, szakszerű meghatározását adja a Magyar Nagylexikon: „... motoros járművek gyűjtőneve, amely motorkerékpárokra (robogó) és gépkocsikra egyaránt vonatkozik” (8. köt., 574). Kezdetben, valljuk meg, még furcsálltuk az olyasféle sajtóhíreket, hogy „a *motorkerékpár sofőre* balesetet szenvedett”. Lassan mégis megszokjuk, már csak azért is, mert a motoros is ugyanott szerzi jogosítványát, mint az autós. (Ez utóbbi különben, ha saját autóra tett szert, elavult szóval *úrvezető*, modernebbül *magánautós* lesz.)

Maradjunk még egy kicsit francia eredetű *sofőr* szavunknál! „Menet közben vette észre a *sofőr*, hogy füstöl

a harmadik *kocsi*” – olvashattuk egy tudósítás alcímeként, majd pár sorral lentebb ez állt: „... a *sofőr* a visszapillantó tükörből látta, hogy füst gomolyog az utolsó *kocsiból*.” És jöjjön az írás címe: „Utaz égett halálra a *HÉV-en*”! Azaz: vasúti tragédia történt. Siet-

ve megjegyezzük: még 2003-ban is ez a definíció, benne pedig határozott megkötés található a Magyar értelmező kéziszótár 2., átdolgozott kiadásában: „*gépjármű* = géperejű, nem sínen közlekedő jármű” (440). Ám manapság, e – nyelvhasználatilag is – felgyorsult korban az ember szinte már nem is csodálkozik. Legfeljebb: rácsodálkozik. És hamarosan megbarátkozik azzal, amit első látásra/hallásra netán elmarasztalna. Valahogy magam is így állok hozzá a *vasúti sofőr* szóhasználati fölbukkanásához. Gyermekkoromban, de még egy-két évtizede is megszokott, jellegzetes járműve volt a pályafenntartási munkálatoknak az úgynevezett *sínautó*. Olykor megszólalásig hasonlított közúti testvérehez; mondtuk is: ha gumit húznánk a négy kerekére, akkor kimehetnénk vele a betonra. Bár ez a jármű is vasúti sínen közlekedett, irányítójára soha senki nem használta a *mozdonyvezető*-t. (A közömbösebb *masinista*-t talán inkább.) Azt nem állítom, hogy a *sofőr*-t kiejtették volna szájukon a *sínautóról* szólók. Ám úgy érzem: ez a *HÉV*- meg egyáltalán szerelvényvezető *sofőr* mégiscsak a hajdani *sínautó*-vezető „jogutódja”. Azaz: követeli már nyelvi, szóhasználati, -jelentési jogait...

Bizonyára lesznek, bekövetkeznek – később?, hamarabb? – egyéb vezető-átcsapások is egyik-másik ma még „érintetlen” jármű (vagy hozzá hasonló) javára. Nem tudhatjuk: köztük lesz-e netán a *szán(kó)*, *sítalp* vagy éppen a *roller*... De még a főntebb tárgyaltak dolgában is csínján kell bánni annak megnevezésével, aki vezet! Befejezésül egy közlekedési eszközre/járműre mégiscsak kitérek. Álljon hát itt az Öszövényes igenis idevágó mondata a Királyok II. könyvéből: „Pater mi, pater mi, currus Israel et auriga eius!” Azaz: „Atyám, atyám, Izrael *szekere* és *szekervezetője*!” (2Kir 2,12) Elizeus mondja ezt, midőn Illés próféta tüzes szekéren az egekbe ragadtatik. Reméljük, soha senkinek sem fog eszébe jutni, hogy az „auriga” ókori fogalmát egy új magyar fordításban *pilóta*-val, pláne *sofőr*-rel adja vissza.

Holczer József

A 35. Kazinczy Ferenc szép magyar beszéd verseny (2007. április 2–3.)

A 35. versenyt az esztergomi Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola rendezte az igazán impozáns Szent Adalbert Házban, valamint a főiskola dísztermében. Előadást tartott Gósy Mária, Horváth Viktória, Ráklai Veronika, Nábrádiné Jurasek Ibolya. A kötelező szöveg Márai Sándornak egy esszéje volt. A 13 új Kazinczy-érmes: Tóth Kata (SZTE), Farkas Olga (KGRE), Siska Lajos (PPKE), Kátai Lilián (ELTE TÓFK), Fülepp Dániel (PPKE), Juhász Judit Eszter (NYF), Balog Zsuzsa (ME), Molnár Rozália (PE),

Kormos Katalin (EKF), Planicsek Szonja (NYME), Szémmann Rózsa (BBTE), Horváth Virág (Konstantin Egyetem), Rongits Anett (BDF).

A hazai és határon túli felsőoktatási intézmények hallgatóinak 2008. évi versenyét Szombathelyen a Berzsényi Dániel Főiskolán (leendő nevén: a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központjában) rendezik meg.

B. G.

Egy korrektor megnyugtatósára: a nyelvi anorexia nem betegség

„... feltűnnek bizonyos rossz jelenségek, irányultságok.”

Egy korrektor számára a nyelvi változások igazi szakmai kihívást jelenthetnek. Annak eldöntése, hogy valami a nyelvi rendszer részévé vált-e már, vagy csak olyan csoportnyelvi változat, ami a közérthetőség, esetleg az egységes stílus rovására megy, még a szakemberek számára sem irigylendő feladat. Kisgergely Józsefnek (2007/1) bosszankodásra adnak okot azok a „soványodó szavak”, amelyek a *hogyan* kérdésre válaszoló határozóragos melléknév helyett a rövidebb melléknévi „formulában” jelennek meg. Ilyenek például a *valószínű* a *valószínűleg* helyett, a *természetes* a *természetesen* helyett, az *abszolút* az *abszolúte* helyett stb. Bosszankodásának oka, hogy a kettőnek nem azonos az „értelme”, a köznyelv mégis úgy használja.

A nyelvművelésnek a feladata a mindenkori nyelvi műveltség terjesztése, ám napjainkra a feladat már nem annyira a beszélők nyelvhasználatának minősítése, mint inkább a nyelvi alakok rendszerbeli helyének megtalálása és a beszélők eligazítása a nyelvi szokásokban. A nyelvművelés nem akadályozhatja a nyelvi változások felismerését és alkalmazását, ha azok a köznyelv számára már elfogadott alakok. A nyelv mozgásának megfigyelése és leírása a nyelv belső törvényszerűségeit állítja középpontba. Ez a szemlélet jobban elősegítheti a „laikus” nyelvhasználók nyelvi gondolkodásra való nevelését, mint a „rossz” formák „feketebárányozása”.

A határozóragos alakok melléknévvé való helyettesítése a nyelvi ökonómia kérdéskörébe tartozik. „A nyelvi ökonómia működése igen nagy arányokban érvényesülő és rendkívül hatékony tényező a nyelv életének minden szakaszában és a működő nyelvi rendszer minden részlegében.” (Benkő Loránd: A történeti nyelvtudomány alapjai. 1988. 171) Ezek közé tartoznak a rövidülések is, mint a *kort* morféma *kor*-ra, a *belé* *be*-vé válása, a *-ban/-ben* rövidülése stb.

Az *-n* határozórag eltűnése a határozószavak végéről, és így a két alak által egy funkció betöltése már nem új jelenség: *régen* ~ *rég*, *egészen* ~ *egész*, *hogyan* ~ *hogyan*. Ilyen jelenség még a határozói igenév *-ván/-vén* képzőjének rövidülése *-va/-ve* morfémává: *látván* ~ *látva* stb. Az *-n* határozórag funkciója tehát megszűnt. Szintaktikai szerkezetekben a: a) *természetes*, *hogyan elmegyek*; b) *természetesen*, *hogyan elmegyek* keveredéséből jött létre a *természetesen*, *hogyan elmegyek* forma, ami csak akkor lehetséges, ha a két alak, a mondathatározós és a melléknév + *hogyan* kötőszavas mellékmondatok szinonimák (Kontra Miklós: Három a magyar igazság. Magyar Nyelv 2001/1: 53–64). A szinonimitás úgy értelmezendő, hogy a határozóragos alak és a „soványabik” párja maga is szinonim.

Ennek mintájára egyéb határozóragos alakok is gyakran rag nélküli melléknévként bukkannak fel beszédünkben, sőt egyre gyakrabban írásbeli szövegekben is: *valószínűleg/valószínű*, *abszolúte/abszolút* stb.

A nyelvművelők számára sokáig kifogásolandó volt e rövidebb alak határozóként való értelmezése, mert a hagyományos leíró nyelvtan elemzési keretén belül ennek elemzése problémát jelent, mivel nem alkalmazható rá a rákérdező módszer, ami módosítók esetében (*bizony*, *hogyan.../bizonyára*, *hogyan...*) még inkább problémás a szintaktikai szerkezetek egységes modellben való ábrázolása miatt, azok ugyanis nem épülnek be a szintagmákba.

E nyelvi változás széles körű elterjedtsége diakrón törvényszerűséggel magyarázható, és nem érinti a jelenség társas jelentését. Elterjedtségénél fogva már nem zavaró a „laikus” nyelvhasználó számára, ezért mi se hibáztassuk: se a nyelvhasználót, se a nyelvet ☺!

Juhász Valéria

Halni nincs esély?

Őszinte tisztelettel viseltetem dr. del Medico Imre iránt, akinek szinte minden sajtótermékben olvashatjuk nagy műveltségről tanúszkodó hozzászólásait. Ezért kissé meglepődtem, amikor az Édes Anyanyelvünk egyik számában (2006/2: 11) azt olvastam tőle, hogy az *esély* szó csak jó, kellemes, pozitív dolgok bekövetkezésére utalhat, tehát a rossz, kellemetlen, negatív jelenségek kapcsán nem helyénvaló. Ez utóbbi használati módot az újabb nyomtatott és elektronikus sajtó hibás nyelvhasználatának minősíti. Ezt magam eddig nem éreztem.

Egy pillantás a TESz.-be: az *esély* első adata 1853-ból való; nyilván nyelvújítási szó, feltehetőleg az 1846-os *eshetőség* rövidített változata. Mindkettő (mostoha)anyja az *esik*, *megezik*, *előfordul* fogalomcsalád. Az *esély* jelentése a CzF.-ben (1864) még nem világos: „Egyes kisebb eset (Vorfall)”. Ballagi szótárában (1873) első jelentése általános és semleges: 'eshetőség'. Második jelentése már speciális: *esélyre játszani* a börzén = árcsökkenésre spekulálni, tehát érték-esésre.

Az ÉrtSz. első helyre teszi a győzelem, a nyereség lehetőségét: *Győzelmi esély*. *Kevés esélye van*. A negatív eshető-

ség második helyre szorul: *A háború esélye*. Itt említi Arany János Bolond Istókjának 1873-ból való sorait is, melyek a szabadságharcra utalnak: „Oh láttam én (hisz ott is voltam egyszer: / Tenni kevés – *de halni volt esély*) / Győzelmeid napját; s a szörnnyű perccel / Én is alólbukám, midőn esél.”

Úgy tűnik, az *esély* jelentésének a semlegesből a pozitív felé tolódása, lényegében beszélőkülése a versengés, a sport, a küzdelem fogalomkörében indult el. Kizárólagosnak, különösen pedig helytelennek a negatív árnyalatokat sem tekinthetjük: az *esély* bátran kapcsolható semleges, pozitív és negatív töltetű kifejezésekhez.

Hasonló kapcsolódási tilalomra, jelentéseltolódásra sok példa van. Elég a *szerencse* történetére utalni. Amíg ennek 'véletlen fordulat' volt a semleges jelentése, jelzővel kellett megjelölni, hogy pozitív vagy negatív értelmű-e a kifejezés. A JókK.-ben (1372u.) *gonosz szerencse* gyanánt jelenik meg, de kialakult a *jó szerencse*, *balszerencse* is, mire a 'kedvező körülmény' pozitív egyértelműség 1456 körül megjelent (TESz.). Hasonló fejlemények más nyelvekben is vannak: *Sors bona*, *nihil aliud* – Jó szerencse, semmi más.

Sebestyén Árpád

Régi szavak újjászületése

Napjainkban a leggyakoribb szóalkotási mód a szóösszetétel, azon belül is a jelentéssűrítők „viszik el a pálmát”, pl. *élményvásárlás, lézersebészet, üvegszáloptika*.

Ugyanakkor nem szóalkotási, hanem szókincsbővülési mód a lexéma értékű szószerkezetek létrejötte. Ilyenkor egyetlen összetétellel nem tudjuk kifejezni a gondolatartalmat, tárgyat stb.-t, hanem csak egy minőségjelzős szintagmával, a jelzett szó jelentésének szűkítésével: *apás születés, jövedéki adó, üdülési csekk* stb.

A címben szereplő régi szavak újjászületését nem úgy értem, ahogy azt a nyelvújítás korában, tehát nem régi szavak felelevenítésére gondolok (pl. *lomb, hon, bakó*), hanem arra, hogy egy már régóta meglevő kifejezés elé kerül egy jelző a jelentésszűkítés és -megkülönböztetés céljából. Tehát például amikor megalakultak a *kereskedelmi rádiók* és *televíziók*, szükségeltett a megkülönböztető jelző a régi, hagyományos *rádió* és *televízió* elé:

királyi, közszolgálati. Hasonlóképpen történt a következő esetekben is: *hagyományos gimnázium – négyosztályos, hatosztályos, két tannyelvű gimnázium; stabil vagy vezeték-tes telefon – mobiltelefon; ötös lottó – hatos lottó*.

Mindez akkor jutott eszembe, amikor olvastam a megszűnő váci Forte gyár egyik vezetőjének a nyilatkozatát: „Higgye el, az analóg technikát nem érdemes temetni, ugyanis bebizonyította, hogy minimum százötven évig időtálló! Ekkortól létezik ugyanis az a bizonyos *analóg technika*, amely igazából a *digitális* megszületése után kapta ezt az új nevet, addig csak úgy ismerték: *fotográfia*. A másfél évszázados nyersanyagokról tehát változatlanul készíthetők nagyítások. Ezzel szemben van egy szatyornyí öt-hat éves CD-m, amelyeket már nem tud megnyitni a számítógép...” Bár ez utóbbi információ nem nyelvészettel kapcsolatos, de ezt is jó tudni.

Minya Károly

Nyelvrokonság-elméletek a mindennapokban

→ (folytatás az 1. oldalról)

Próbálkozások és célok

A próbálkozások forrása kettős. A etruszk nyelvrokonságot hirdető külföldi nyelvész, akinek számára a magyar egy „egzotikus” idegen nyelv, valami meglepő újdonsággal szeretne előállni – a valódi meglepetést azonban az okozza, hogy ennek érdekében akár a tudományosság elvét és módszereit is hajlandó feláldozni. A nem nyelvész képzettségű magyar nyelvrokonítógatók pedig főként a nemzeti öntudatot kívánják fényezni ötleteikkel, nem találván elég „ősinek”, „előkelőnek” a finnugor nyelvekkel való rokonságot. A nyelvrokonításra elsősorban a népek leszármazásának bizonygatásához van szükségük. A tudományosság kritériumain kívül ezenközben alapvető nyelvtörténeti és történeti tényeket hagynak figyelmen kívül, összemossák az antropológiai, genetikai rokonság és a nyelvrokonság fogalmát, régi forrásokra hivatkozva nem tartanak távolságot sem a korai történetírók által emlegetett népnevektől, sem a fantázia szülte nyelvi magyarázataiktól.

A szkíta, hun, avar (nyelv?)rokonság „nemzettudat-alakító szerepéről” áradozik például egy másik újság, amelyet a választási kampány idején dobáltak be környezetem postaládáiba (*Tizenegyes*), és hamarosan el is jut oda, hogy aki ezt nem erősíti meg, az egyszerűen hazaáruló. „A finnugorizmust [!] a múlt század végén a Habsburgok és azok bérencei, az Akadémia bizonyos idegenszívű tudósai honosították meg magyargyűlöletből, azt akarva, nehogy tudjunk hihetetlenül dicső múltunkról; koszos, primitív, kulturálatlan, barbár jurtalakó ősokeket véljünk” – állapítja meg a szkítahívő politikus, míg nem eljut a lényeghez: „bizonyíthatóan szakrális világküldetésünk van” (www.sinergo.de/magyarnyelv).

Olvashattunk már e tárgykörben igen sok fantasztikumot. Már hetvenezer évvel ezelőtt fejlett magyar civilizáció volt egy csendes-óceáni kontinensen. Ádám és Éva a Paradicsomban magyarul beszélgettek egymással. Jézus magyar anyától született. A legelső Bibliát magyarul írták. A magyar nyelvből származott a sumér. Az egyip-

tomi hieroglifák magyar nyelvűek; az írást a magyarok találták fel. A magyar őstörténelem a világ őstörténelme. És így tovább, kiapadhatatlanul.

A dolgok helye

Írás- és szólásszabadság van; kalandregényírói fantáziájának termékeit bárki papírra (internetre) vetheti – s ez rendjén is van így. A baj csak az, hogy a nem nyelvészeti képzettségű olvasóval sok mindent el lehet hitetni (ahogy például e cikk írója, megfelelő szakismeretek híján, hitelt adna számtalan áltudományos hírnek, mondjuk, a kémiai tudományok terén). A múltkoriban ismerősök kérdezték őszinte kíváncsisággal: „Na, mit szólsz az etruszk elmélethez?” Elkértem a könyvüket, és elkezdtek sorra venni a módszereit, állításait. Meglepődve kérdezték: „De hát hogyan is hagyhatják a szakemberek ezt szó nélkül?”

A kérdést nagyon fontosnak tartottam. A fanatikus hívőket – a tapasztalat is mutatja – nem lehet meggyőzni. A nyitott, jó szándékú olvasót viszont nem volna szabad magára hagyni. Természetesen bárki olvashasson el bármit, de kapjon szempontokat annak megítéléséhez. Komolytalan felhívás lenne az olvasókat a nyelvészeti szakkönyvek, tanulmányok forgatására sarkallni. De reális cél volna információkkal ellátni őket a számukra is könnyen hozzáférhető fórumokon. A fentebbi néhány sor erre próbált kísérletet tenni.

Az InterCity újság nevezett száma fő helyen Miskolc városát mutatja be. Ismeretes, hogy a miskolci Herman Ottó Múzeum egyik folyamatban levő projektuma a Széphalom községben felállítandó Magyar Nyelv Múzeuma. Csak remélni tudom, hogy az etruszk-magyarológia pusztán újságírói-szerkesztői véletlenszerűségéből, s nem valamiféle előjelként került a lapokon Miskolc szomszédságába.

Dömötör Adrienne

Új szavak, kifejezések (45.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem kivételül az első előfordulásokat szemléljük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

adathordozó – különféle, adatok tárolására, hordozására szolgáló digitális (informatikai) eszközök gyűjtőneve (pl. flopi, CD, DVD, pendrive)

a Duna Gibraltárja – a két Komárom (a komáromi erőrendszer) metaforikus neve

biofilia – a környezet szeretete

cégmentomizálás – egy vállalkozás (cég) nem valóságos alapon, módon való működése (pl. fiktív tevékenységgel, fiktív számlázással)

építési bűnözés – az építőiparban folytatott tudatos szabálytalan tevékenység; pl. az építető előre megfontoltan nem akar fizetni az építőipari cégnek

lapados képregényűjság – egy (új) olcsó képregényűjság önmegnevezése

lapados szálloda – olcsó szálloda megnevezése

fMRI – funkcionális mágneses rezonanciát diagnosztizáló készülék (Népszabadság, 2007. március 6.). Javasolt helyesírása: fMRI vagy fmri.

gumis – gumijavító (iparos, vállalkozás)

intercity-professzor – egyszerre több felsőoktatási intézményben tanító, ingázó, (leginkább) intercityn utazó egyetemi oktató. Pl. Búcsú az intercity-professoroktól (Népszabadság, 2007. márc. 1.). Nagybetűs helyesírása indokolatlan.

kényszercsalás – (egyéneknek vagy cégeknek) a magas adók miatt (adó)csalásra kényszerítése

Molotovkocka-gyár – titkos hely („üzem”), ahol illegálisan, nagy számban Molotov-kockát állítanak elő. (A Molotov-kocka robbanóanyagot töltött, utcai harcokban elhajított palack. Nevét V. M. Molotov 1890–1986 között élt szovjet politikusról kapta a második világháború után.)

nagymamázik – nagymamaként felügyel az unokákra

piréz – (tudományos célból, az előítéletek tesztelésére) kitalált népcsoport

rekreátor – testi-lelki pihenést, felüdülést, egészségfejlesztést tudatos tervezéssel megvalósító szakember és szakma megnevezése. Pl. *rekreátor* szak.

szárazzuhany – mosakodás helyett használt dezodorozás megnevezése (diáknyelv)

sziszegő szappan – mosakodás helyett használt dezodor tréfás megnevezése (diáknyelv)

tégladobozos – téglalakú dobozban tárolt folyadék (üdítő, tej, bor) megnevezése

ütőkőzik – véleménykülönbsége van valakivel szemben. Pl. Pista *ütőkőzik* az igazgatóval.

A rovat 1998–2005. között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a következő kötet: Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005). Szerk.: Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.

B. G.

balazsge@due.hu

Új nyelvészeti kiadványok

Ablonczyné Mihályka Livia: Gazdaság és nyelv. Lexikográfia Kiadó, Pécs, 2006.

Adamik Béla: Nyelvpolitika a Római Birodalomban. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.

A nyagovai posztilla. Alekszej Petrov szövegkiadásának faksimilije Dezső László tanulmányával. Szerk.: Zoltán András. Nyiregyházi Főiskola, Nyiregyháza, 2006.

Balázs Géza és Zimányi Árpád szerk.: Magyar nyelvhasználati szótár. Pauz-Westermann, Celldömölk, 2007.

Benő Attila és Szilágyi N. Sándor szerk.: Nyelvi közösségek – nyelvi jogok. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai, 3. Kolozsvár, 2006.

Helynévtörténeti tanulmányok 2. Szerk.: Hoffmann István, Tóth Valéria. Debrecen, 2006.

Kalevala. Válogatás. Válogatta, szerkesztette: Voigt Vilmos. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006.

Szabadi Tibor J.: Első ajmara–spanyol–magyar szöszedet- és kifejezés-gyűjtemény. Nyelvészeti tájékoztató füzetek, 1. Nagykanizsa, 2007.

Szűcs Tibor: A magyar vers kettős nyelvi tükörben. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Konferenciahírek

Június 21. 16.00 A Magyar nyelvhasználati szótár és más nyelvészeti kiadványok bemutatója a Magyar Tudományos Akadémián

Szeptember 14–15. Humor és nyelvészet/folklór. Nemzetközi szimpózium. PTE IGYFK Pedagógusképző Intézete, Szekszárd

Június 22–24. VI. Magyar Névtudományi Konferencia (KGRE, Balatonszárszó)

Augusztus 22–24. V. dialektológiai szimpózium (A magyar dialektológia időszzerű kérdései) (BDF, Szombathely)

Október 11–13. Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, Ada

Október 19–21. Semiotica Agriensis 4. Interdiszciplináris jel tudományi konferencia, Magyar Szemiotikai Társaság, EKF Kommunikáció Tanszék, Eger

November 9–10. Kossuth retorikai verseny és konferencia, ELTE

November 13–14. Szöveg, szövegtípus, nyelvtan (Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában I.) (ELTE, Budapest)

Minden fontosabb külföldi, országos vagy helyi rendezvényről beszámolunk, ha hírt kapunk róla! (Az értesítést a következő címre kérjük: balazsge@due.hu.)

HÍREK

Újjáalakult a *Magyar Rádió Nyelvi Bizottsága*. 2007 januárjától a bizottság tagjai: **Aczél Petra**, **Balázs Géza** (elnök), **Bódi Zoltán**, **Bóna Judit**, **Gósy Mária**, **Markó Alexandra**, **Zimányi Árpád**. A bizottság továbbra is havonta ülésezik, kutatja, értékeli a Magyar Rádió nyelvi tevékenységét.

*

Köszöntések. **Nyomárkay István** akadémikust, egyetemi tanárt köszöntötték barátai, tisztelői 2007. március 20-án az ELTE Bölcsészettudományi Karán. A jeles szlavista jelenleg az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának az elnöke is egyben. Tiszteletére pályatársai köszöntötték szóban és írásban (a *Studia Slavica* 52. kötetével). – **Holczer József** 60 éves! 2007 februárjában töltötte be 60. életévét Holczer József piarista tanár, a jeles nyelvművelő, a Keresztény Élet, a Tetten ért szavak, lapunk és más orgánumok rendszeres munkatársa. Ezúton kívánunk neki jó egészséget, további sikereket! – A Magyar Nyelvtudományi Társaságban 2007. március 13-án köszöntötték **Skripecz Sándort** 90., március 20-án **Nyomárkay Istvánt** 70., március 27-én **Szűcs Lászlót** 70., április 17-én **Horváth Máriát** 80. születésnapja alkalmából. Az ünnepelteknek szívből gratulálunk!

*

A Magyar Örökség és Európa Egyesület 2007-ben *Magyar Örökség Díjat* adományozott **Grétsy Lászlónak**. Az oklevelet és az aranyjelvényt 2007. március 24-én az MTA dísztermében adták át.

*

Fordítástudomány 2007. címmel rendezte meg 2007. március 29-én az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Központja a IX. tudományos konferenciáját és öregdiák-találkozóját.

*

A XXVIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Humán Tudományi Szekciójának házigazdája a Kodolányi János Főiskola (Székesfehérvár) volt 2007. április 2–4. között. A nyelvtudományi dolgozatok a *Finnugrisztika, Nyelvtörténet, Pragmatika, Szövegnyelvi, Kognitív nyelvészet és Alkalmazott nyelvtudomány* szekciókban hangoztak el.

*

2007. április 18-án ünnepélyesen is elkezdődött Széchalmon a magyar nyelv múzeumának építése. Az átadási határidő várhatóan: 2008.

*

Ugyancsak 2007. április 18-a volt *A magyar nyelv hete* idején országos megnyitójának napja. Az ünnepi rendezvényen, amelynek **Kodály Zoltánné** volt a díszvendége, a köszöntők után **Vizi E. Szilveszter**, a Magyar Tudományos Akadémia, egyúttal pedig a TIT elnöke mondott megnyitóbeszédet, majd **Balázs Géza** tartotta a központi előadást *Nyelvi hagyományörzés* címmel. Ezután **Szécsi Gábor Nyelv és gondolkodás a megújuló médiatérben című előadása következett, majd művészi műsorral zárultak a nyitó nap eseményei.**

PONTOZÓ

Legelőször is a 2007. évi 1. számunkban közzétett rejtvények megfejtését adjuk közre.

I. Író és művei. 1. A két koldusdiák. 2. A beszélő köntös. 3. A fekete város. 4. A jó palócok. 5. Tót atyafiak. 6. Beszterce ostroma. 7. Különös házasság.

II. Egy színdarab, három szereplő. 1. Fejtörés. 2. Idegsokk. 3. Gazdaság. 4. Almaviva. 5. Rabbinus. 6. Orgonafa. A rejtvényben említett darab három szereplője Figaro, Rosina és Almaviva, magyar címe A sevillai borbély, szerzője Beaumarchais.

III. Dadogó nevek. 1. Gogol. 2. Csicsikov (a Holt lelkek főhőse). 3. Ninive. 4. Küküllő. 5. Paganini. 6. Gagarin. 7. Ararát. 8. Nagytétény. 9. Atatürk. 10. Cincinati.

IV. Határ Győző a nyelvről. „Ha feldönt a földindulás, ha ledönt, elönt a magma, / te csak kapaszkodj, kapaszkodj, / kapaszkodjál a szavakba.”

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 70 pontot, a következők részesülnek könyvjutalomban: Aranyosok-kör, Balassagyarmat, Balassi Bálint Gimnázium, Deák Ferenc u. 17. (2660); Deák Gyula, Nyíregyháza, Bethlen Gábor u. 23. (4400); Döbrönte Károly, Pápa, Vörösmarty M. u. 3. (8500); Gerencsér Miklós, Budapest, Lágymányosi u. 22. II. 25. (1111); Kinászt Annamária, Siklós, Kálvin u. 10. (7800); Miklós Éva Gertrúd, Komárom, Táncsics M. u. 32. (2900); Piller Adrienn, Kisújszállás, Pillangó u. 22. (5310); Sarkady Emőke, Csobánka, Hanfland krt. 38. (2014); dr. Szekrényesiné Nátz Alexandra, Markaz, Dobó út 8. (3262); Takács László, Baja, Varsa u. 1. (6500). A nyertesek közül öten Bárdosi Vilmos és Kiss Gábor Szólások, öten pedig ugyane szerzőpáros Közmondások című munkáját kapják nyereményül. Szívből gratulálunk a nyerteseknek!

A Pontozó újabb rejtvényei

I. Hat verscím. A meghatározásokra megfejtőinknek olyan szavakat kell találniuk, amelyek mindegyike Radnóti Miklós egy-egy versének címe. Ha megfejtésük helyes, akkor a szavak beírása után a bal felső saroktól a jobb alsó sarokig egy foglalkozás elnevezését olvashatják össze. A megoldásokért verscímeként 2, együttesen 12 pontot lehet szerezni, a hibátlan megfejtés eredményeként kialakuló foglalkozásnévéért pedig további 3 pont jár. A megszerezhető pontok száma tehát 15.

1. Van ilyen ének						
2. Mezei virág						
3. Téli hónap						
4. Még ez is munkanap						
5. Portré						
6. Eredet						

II. Rejtőzködő növények. Megfejtőink az itt következő mondatok mindegyikében egy-egy növény, mégpedig virág vagy gyümölcs nevét olvashatják el intarziaként. De nem balról jobbra, hanem jobbról balra olvasva kell rátalálni az intarziákra! A helyes megfejtésért, 2-2, összesen tehát 20 pont jár.

1. Este néhányan lámpa nélkül közlekedtek.
2. A balatoni laknak nincs gazdája.
3. Jóska álmos, aludna még!
4. A házépítésnek egyik fontos eseménye a cserepezés.

5. A találkozó napján Rakamaz dobszóra ébredt.
6. Endre Dezsőnek munkatársa.
7. Házra, továbbá lakra zsupfedeleket is lehet tenni.
8. Nappal Lima központjában nagy a forgalom.
9. A pasareti pipások versenyét Zsolt nyerte.
10. A vonat nem vár!

III. Nyolcszor nyolc. Ha olvasóink helyesen töltik ki az ábrát, a bal felső saroktól a jobb alsó sarokig haladva egy száz éve született jeles költő első, Leselkedő magány című kötetének egyik verscímére bukkanhatnak. Ha ezután ügyesen átrendezik a sorokat, ugyanebben az átlóban a kötet egy másik versének címére is rátalálhatnak. Mi a két költemény címe, és ki a költő? Mindegyik helyes válaszra 5 pont jár, a hibátlan megfejtés tehát 15 pontot ér.

1. Létszám, készlet						
2. A reneszánszt előkészítő olasz művészet neve						
3. Erőnlét						
4. Szerény mulatság						
5. Elismerés, magasztalás						
6. Otoszkóp						
7. Szerzetesház						
8. Hangsúly, nehezek						

IV. Kancsalító. Négy meghatározást adunk. Megfejtőinknek mindegyikre egy olyan két szótagos szóval kell felelniük, amelyhez pusztán a szó magánhangzóinak megváltoztatásával még további ún. kancsal rímes változatokat tudnak kapcsolni. Egy példa: Ipari rosnövény (4): kender, továbbá kandúr, kondor, kondér, azaz összesen 4. A megoldás akkor helyes, ha sikerül megtalálni a megadott számú változatot. Mindegyik megoldás 5 pontot ér, összesen tehát 20 pontot lehet szerezni.

1. Elhízott (6)
2. Vágóeszköz (7)
3. Kórokozó (8)
4. Elmegy, majd visszatér (9)

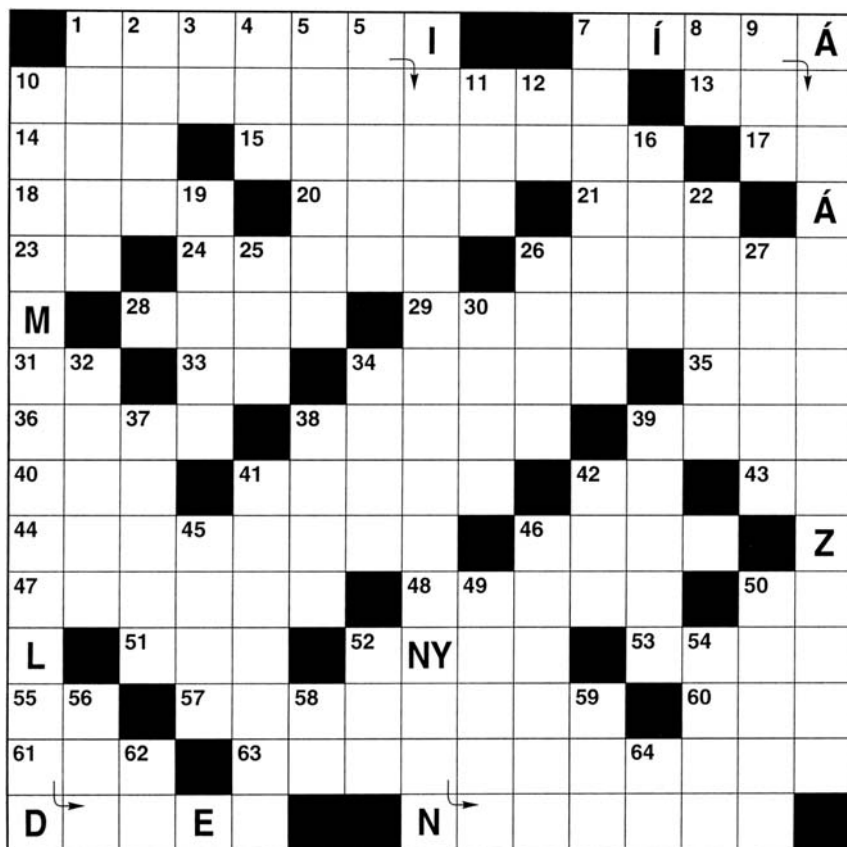
V. Füst Milán a nyelvről. Negyven éve, 1967. július 26-án hunyt el Füst Milán költő, esztéta. Rejtvényünk fő soraiban tőle idézünk egy nyelvünkről szóló, szép gondolatot. Ezt kell beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közzétett fejtörők együttes értéke 95 pont, de már 75 pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tízen részesülnek. A rejtvények megoldását **2007. szeptember 15-ig** tessék beküldeni címünkre: Edes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak jó szórakozást, sikeres megfejtést és kellemes nyári pihenést kívánunk – a rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői:

**Bencze Imre (IV.), Harmati Gizella (III.),
Láng Miklós (I.), Schmidt János (V.),
Varga István (II.)**

A MAGYAROKHOZ

VÍZSZINTES: 1. Az idézet kezdő szavai. 7. Az idézet második része. 10. Sokrétű és bonyolult. 13. Számos. 14. Károlyi ...; költőné (1909–2003). 15. Mennyei női név! 17. A kripton vegyjele. 18. Jevtusenko orosz költő szülőhelye. 20. A Hoppá című film rendezője (Gyula). 21. Rendben, cimbor! 23. Néma tanú! 24. Kossuth-díjas festőművész, egyik híres képe a Birkózó fiúk (Oszkár). 26. Sztétömlik. 28. Idős, éltes. 29. A Zita egyik becézett alakja. 31. Vége az ünnepnek! 33. Ókori római pénzecske. 34. Bellum omnium contra ...; létharc (tkp. mindenki harca mindenki ellen). 35. Jég, Bécsben! 36. Gáborka. 38. Mesebeli béka. 39. Döntetlen, kiejtve! 40. Isszik-...; lefolyástalan tó a Tien-sanban. 41. Angol színész, az Angyal alakítója (Roger). 42. Sál vége! 43. Zápor kezdete! 44. Szabadon enged. 46. A lakásán. 47. Európa legnagyobb tava. 48. Vonatkozó névmás. 50. Kicsinyítő képző, a -ke párja. 51. International Monetary Fund (Nemzetközi Valutaalap), röv. 52. Csokonai is, Kosztolányi is írt e címmel verset. 53. Katonai építmény. 55. Római 6-os. 57. Közvetítő, latin eredetű szóval. 60. Cicero éne! 61. Lángoló. 63. Szoros az Égei- és a Márvány-tenger között.

FÜGGŐLEGES: 1. Főkéntész és háremőr Mozart Szöktetés a szerájból című operájában. 2. Német író, a Keresztes vitézek című regény szerzője (Stefan, 1913–2001). 3. Junior, röv. 4. Évek ...; hosszú ideje. 5. Olajat ütnek belőle. 6. Vízzintés bányafolyosó. 7. Széptevés. 8. A s zöngés párja. 9. Hegedű tartója. 10. Az idézet harmadik, befejező része. 11. Bern folyója (írásmódváltozat). 12. Złoty, röv. 16. Méhek látogatta fa. 19. A Tádzs Mahal városából való. 22. Rangos katolikus pap. 25. Titkon figyel. 26. Kisbértől nem messze lakik. 27. Pán fia, Galateia szerelme a görög mitológiában. 30. A „magyar Kojak” alakítója (László, 1925–1992). 32. Mézga Géza felesége! 34. Lopva szerez. 37. Tónak nevet adó szlovén üdülőlávas lakosa. 38. Tengeri kikötőváros Szardínia nyugati részén. 39. Település Nagyszalontától dél-nyugatra, a Gyepes mentén. 41. Leszid. 42. Nyaktekeres! 45. 20. századi orosz filmrendező (Mihail). 46. Arrigo Boito négyfelvonásos operája. 49. (Fedett pályás) Európa-bajnok magasugró (Andrea). 50. Árvízvédelmi építmény. 52. ... mail; légiposta. 54. Jelfogó berendezés. 56. Cselekvést, történetet vagy létezését kifejező szófaj. 58. Igen, több szláv nyelven. 59. Relatív, röv. 62. Ponty nagyságú, szálkás húsú hal. 64. Római 55-ös.

Schmidt János

Közhasznúsági jelentés (2005)

Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány

Adószám: 18237993-1-41;
honlap: <http://barczi.uw.hu>

A 2005-ös év legfőbb adatai: Számlánkon az év nyitóösszege 499 000 Ft, záróösszege 316 000 Ft volt.

Összes bevétel: 551 000 Ft. Ebből: 3 000 Ft adomány; 28 000 Ft a személyi jövedelémadó 1%-a; 2 000 Ft kamat; a többi bevétel könyveink értékesítéséből származik.

Összes kiadás, ráfordítás: 671 000 Ft. **Könyvkiadás:** Buvári Márta: Mesék szébben c. gyűjteményének utánnomása; II. Bárczi Füzet (Válogatott szakirodalom); III. Bárczi Füzet (Paczolay Gyula: Ezér magyar közmondás...); IV. Bárczi Füzet (Szakács Béla–Kerekes Barnabás: Szöveggyűjtemény és útmutató a középfokú iskolák Kazinczy-versenyéhez. Tízénöt magánhangzós változat). **Továbbá:** Bárczi-harang-díj Reisz András időjárás-kutatónak; irodaszerek; könyvelés és bankköltség. Köszönjük a 2005. évi személyi jövedelémadó 1%-ából 2006 tavaszán följánlott 7 000 Ft-ot. Az összegét a Bárczi Füzetek sorozat előállítására fordítjuk.

Események 2006-ban. Közreműködésünkkel a Morphologic Kft. elkészítette a „Helyesen. É-jelölő nyelvi eszköz” lemezeit. **Kiadványaink:** 1. V. Bárczi Füzet. Helyesen. É-jelölő nyelvi eszköz. Termékismertető (az előbb említett jelölőprogramról). Szerkesztette Mészáros András. A Morphologic Kft.-vel közös kiadás. 2. VI. Bárczi Füzet. Sente Imre: Nyelvünk szébbé tehető! Vidám tanversék nyelvkedvelőknek. Mészáros Villó rajzaival. 3. VII/1–2. Bárczi Füzet. Baranyai Decsi János: Synopsis Philosophiae. Hasonmás kiadás [1591] és Baranyai Decsi János: A filozófia áttekintése. Kovács Péter fordítása (Paczolay Gyula adta közre mindkét füzetét); 4. VIII. Bárczi Füzet. Játsszunk észpérentét! Észpérente–magyar szómagyarázatok vagyis rejtvenymondatok megoldással együtt, néhány észpérente fordítással (Szerkesztette: Mészáros András). **Rendésvény:** Március 23-án Miklós Józsefné tanárnő szakavatott felkészítő munkájával és irányításával a komáromi Jókai Mór Gimnázium megtartotta az első „Szébben” Vers- és Prózamondó Találkozót. A tíz önként felkészült tanuló sikerrel bizonyította: a teljesebb, 15 magánhangzós kiejtés továbbra is gazdagítja köznyelvünket. November 10–11-én a 8. Országos Koszuth Lajos Szónokversenyén és Rétorikai Konferencián (ELTE) három különdíjat adományoztunk a teljesebb magyar kiejtésért. Szívvel jövő köszönetét mondunk mindennemű szellemi és anyagi támogatóknak!

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Lakásárak CD-én

TUDÓSÍTÓNKTÓL

Ingtalanadattár 1997–2001 címmel megjelent a KSH valamint az Ingatlan és Befektetés című lap által készített CD, amely az illetékhivatalok utcára lebontott árait tartalmazza minden magyarországi városban. A budapesti kerületeknél megtalálhatók a kínálási árak is. A kiadvány hasznos segítséget adhat a lakásvásárlóknak, -eladóknak, illetve a szakembereknek.

Helyesen: Lakásárak CD-n. (B. G.)

G • 2006. NOVEMBER 6., HÉTFŐ • 17

Utazás

Hidegedik:
irány a nyár!

Persze így is mondhatjuk! (B. G.)

- Nem zárkozunk el egy ilyen megoldástól sem, ám pontosan meg kell állapítani, hogy az ügyfelem terhére milyen összeg róható, mert más helyett nem hajlandó fizetni. Bízom abban, hogy egy kon-szenzusos egyezség azonban létrejöhet - vélekedik az énekesnő ügyvédje.

A tautológia, úgy látszik, nem csak a nyelvhelyességi munkákban szerepel. (B. G.)

Alighanem én sem fukarkodnék egy elégtelennel! (B. G.)

BAMBUSZ FOGVÁJÓ

Fahéjas ízesítésű
Származás : Vietnam

Forgalmazó: LAN-GUSTAKFT

~~11222p. 112222222~~

Tel : (36-1) ~~4420000~~

FOGVÁJÓ ami A FOGBAN NEM TÓRIK BELE A FOGÁBAI
és ÁPOLJA AZÍNNYÉT IS!

Selmeczi Kovács Borbála bárudvarnoki olvasónk nem bonyolódott bele az általa beküldött nyelv-észlelet helyesírási hibáinak felsorolásába, csupán ezt írta kommentárként: „Azannyát!”. Köszönjük! (Közléteszi: G. L.)

Itt vágja le!!!
Lefoglalás fő számára Név:..
Város,irányítószám:..... Utca,t

Az utazás napja: 2006. November 22. Szerda
Budapest, IV. ker.

1. ☐	5:35 buszm., villamos végállomás, Külső Szilágyi út	
2. ☐	5:38 buszm., Külső Szilágyi út, Óceánáron u. sarok	
3. ☐	5:40 buszm., Fóti u- 70. Leiningen u. sarok	
4. ☐	5:43 buszm., Fóti u., MEV telep, Baross u. sarok	
5. ☐	5:45 buszm., Déri Miksa szakközépi. Fóti u.	

1
2
3
4
5
6
7

Kérjük a felszállás helyét X-szel jelölje!

Levél cím: AN-ZA-TOUR KFT.,8200 Veszprém, Házgyári 5-7.

Lenin(gen) élt, él és talán sokáig élni fog, mert a mellékelt nyomtatványon ez nem egyszeri sajtóhiba. Már évek óta hibásan szerepel az egyik aradi vértanú neve. E nyomdai termék készítőjének igazán ismernie kellene Leiningen (Károly) tiszteletes nevét! (Beküldte Wagner Alfréd budapesti olvasónk.)

Állampolgárság: HUN MAGYARORSZÁG
Értesítési cím tartalma: okmányiroda címe

Én bizony hun valék! (B. G.)

A komáromi Jókai Mór Gimnázium Parlando szakkörének tagjai, Polmüller Zsuzsanna, Pók Csilla és Kern Fanni a Komáromi Hirdető című újságban lettek erre a reklámra. Ezt kérdezik: „Aki szépségszalomba tér be, az szép akar lenni. Ide vajon azért menjünk be, hogy éhesek legyünk?” (Közléteszi: G. L.)

